

Folkbildningsrådet utvärderar No 1 2008

Ibn Rushd – ett nytt studieförbund

En utvärdering av Ibn Rushds väg till
statsbidragsberättigat studieförbund

fbr

Folkbildningsrådet

Lisbeth Eriksson och Martin Lundberg

Ibn Rushd – ett nytt studieförbund

En utvärdering av Ibn Rushds väg till
statsbidragsberättigat studieförbund

Ibn Rushd – ett nytt studieförbund
En utvärdering av Ibn Rushds väg till statsbidrags-
berättigat studieförbund
Lisbeth Eriksson och Martin Lundberg

Folkbildningsrådet
Box 380 74
100 64 Stockholm
Tel: 08-412 48 00
Fax: 08-21 88 26
E-post: fbr@folkbildning.se
www.folkbildning.se

Layout: Johan Nilsson/Kombinera
Omslagsillustration: Gunnar Falk
Tryck: Allduplo
Stockholm, juni 2008

ISBN: 978-91-88692-41-2

Folkbildningsrådets förord

Under senare år har frågan om folkbildningens betydelse och värde – dess nytta – varit ett aktuellt ämne. Samhällsförändringarnas inriktning, den teknologiska utvecklingen och den instrumentella inställningen till kunskap har ansetts missgynna verksamheter som inte direkt kunnat sammankopplas med tillväxt. Mot den bakgrunden föreligger det en uppenbar fara i att folkbildningen kan uppfattas som en kunskapssektor som visserligen bedöms som ”viktig” i någon allmän mening, men som oundvikligen behöver samhällsstöd och som därför inte kan bli ”samhällsnyttig” på samma sätt som mer specialiserade utbildningsaktiviteter. Den nu aktuella utvärderingen *Ibn Rushd – ett nytt studieförbund; En utvärdering av Ibn Rushds väg till statsbidragsberättigat studieförbund* pekar i högsta grad på folkbildningens nytta och samhälleliga potential.

Den historiska betydelsen av folkbildning som ett redskap för förbättring av olika gruppers livssituation har med tiden anpassats till nya behov och nya förutsättningar. Till en början var folkbildningen med om att utveckla den klassiska svenska modellen med dess betoning av en gemensam identitet, ett gemensamt språk och ett nationellt medborgarskap. Det samhälle vi idag upplever är till stora delar helt annorlunda. Utmaningen heter idag mångfald och globalisering.

I rapporten skildrar forskarna Lisbeth Eriksson och Martin Lundberg vad som händer när ett nytt studieförbund inlemmas i den svenska folkbildningsfamiljen. Utvärderingen tar sin utgångspunkt tidsmässigt år 2005, då Folkbildningsrådet beslutade att ge Ibn Rushd en tvåårig kvalificeringsperiod. Kvalificeringsperioden förlängdes sedan med ytterligare ett år och den 16 oktober 2007 beslutade Folkbildningsrådets styrelse att godkänna Ibn Rushd som statsbidragsberättigat studieförbund från 2008.

Utvärderingen är emellertid inte enbart en skildring av Ibn Rushds arbete under kvalificeringsperioden till statsbidragsberättigat studieförbund. Vi får även ta del av andra studieförbunds tankar kring en tänkbar nyetablering. Men det som gör utvärderingen så intressant är att den visar på folkbildningens roll när nya grupper strävar efter att få ta aktiv del av samhällslivet och samhällsutvecklingen.

För innehållet i rapporten svarar författarna.

Stockholm i april 2008

Britten Månsson-Wallin, generalsekreterare

Författarnas förord

Den här utvärderingen handlar om Ibn Rushds arbete med att kvalificera sig som ett statsbidragsberättigat studieförbund. Den har gjorts på uppdrag av Folkbildningsrådet. Ibn Rushd bildades som ett studieförbund för muslimer 2001. Ibn Rushd grundades av Islamiska Förbundet i Sverige. Det förbundet är i dag en av nio medlemsorganisationer. De åtta övriga är Sveriges Muslimska Scouter (SMS), Sveriges Muslimska Studenter (Al-Khawarizmy), New Moon kulturorganisation, Koranläsarnas Förbund, Islamic Relief, Förenade Islamiska Föreningar i Sverige (FIFS), Sveriges Muslimska Förbund, SMF och Sveriges unga muslimer (SUM).

2001 ansökte Ibn Rushd om att bli ett statsbidragsberättigat studieförbund. Att ansöka om detta innebär att man som studieförbund blir en del av den statsfinansierade folkbildningen. Det är Folkbildningsrådet som avgör om ett studieförbund är kvalificerat för att vara ett statsbidragsberättigat studieförbund. I sina överväganden tar Folkbildningsrådet bland annat ställning till hur väl det sökande studieförbundet uppfyller de krav som ställs på folkbildningen.

Ibn Rushd drog tillbaka den ansökan de lämnade 2001 då de hade inlett ett samarbete med studieförbundet Sensus. Det var ett villkor i det samarbetsavtal som upprättades mellan de två studieförbunden. Samarbetet handlade om att det erfarna och etablerade studieförbundet Sensus skulle hjälpa det nya och oerfarna studieförbundet Ibn Rushd med att utveckla sin folkbildningsverksamhet. Ett par år in på samarbetsperioden valde Ibn Rushd att återigen ansöka om att bli ett statsbidragsberättigat studieförbund. 2005 beslutade Folkbildningsrådet att ge Ibn Rushd en tvåårig kvalificeringsperiod. Samtidigt fick förbundet ett ekonomiskt stöd för kvalificeringsperioden från Folkbildningsrådet. De fick 1,5 miljoner för det första året samt 2 miljoner kronor för det andra året. Efter de två åren valde Ibn Rushd att arbeta med ytterligare ett kvalificeringsår för att stärka sin internkontroll. För detta år erhöll man 3 miljoner kronor.

Under kvalificeringsperioden har Ibn Rushd och Folkbildningsrådet haft en kontinuerlig dialog i vilken representanter för Ibn Rushd och Folkbildningsrådet har träffats och diskuterat hur arbetet går.

Det har varit intressant att arbeta med denna utvärdering och vi vill passa på att tacka personer som underlättat vårt arbete. Först och främst vill vi tacka personer

inom Ibn Rushd och Sensus. Vi vill också tacka tjänstemän inom Folkbildningsrådet och Folkbildningsförbundet, rektorer på de andra studieförbunden samt Stellan Boozon på Linköpings universitet.

Linköping 2008-03-26

Lisbeth Eriksson och Martin Lundberg

Innehåll

1. Inledning	9
Bakgrund	10
Syfte och frågeställningar	10
Utvärderingens genomförande	11
Kvalificeringsarbetet	12
Information har erhållits på flera sätt	12
Analys och rapportens utformning	13
Rapportens disposition	14
2. Förutsättningar för kvalificeringsperioden	15
Ibn Rushd ett ungt och oerfaret studieförbund	15
Tillkomst	15
Ansöker två gånger om att bli ett statsbidragsberättigat studieförbund	16
Kvalificeringen handlar om att bli godkänd	17
Ibn Rushd samverkar med Sensus	18
Samarbetsavtalets idé	19
Sensus beskriver samverkan i rapport	19
Folkbildningsrådet har stöttat	20
Reflektioner kring förutsättningar	22
3. En stabil organisation ses vara a och o	24
Nationell förbunds nivå	25
Den nationella styrelsen	25
Styrelsen har fått lära sig folkbildning	26
En liten arbetande styrelse	26
Ett litet förbundskansli driver ett växande förbund	27
Förbundsrektor	27
Rektor en alltiallo med uppdrag att leda förbundet	29

Medlemsorganisationer	29
Projekt ger ekonomiska möjligheter att driva verksamhet	30
Integration och folkbildning	31
Att främja islamisk fredskultur	32
Förörternas riksdag	32
Övriga projekt och aktiviteter	33
Projekt i utvecklingsstadiet	33
Andra verksamheter	34
Projekt viktiga för Ibn Rushds utveckling	34
Reflektioner kring etablerandet av en organisation	35
4. Distrikt genomför folkbildningsverksamhet	37
Distriktsverksamheten i ett nationellt perspektiv	37
Verksamheten drivs av deltidsanställda studiekonsulenter	39
Ett kompakt arbete fyller tjänstgöringsgraden	40
Studiekonsulenter har flera lojaliteter	40
Uppsökande verksamhet föregår folkbildningsverksamhet	41
Uppsökandet är en mödosam verksamhet	42
Kvalificeringsperioden medför osäkerhet och stress	42
En konkurrenssituation med andra studieförbund	43
Med fem distrikt täcker Ibn Rushd hela Sverige	44
Distriktens arbete resulterar i fler studietimmar	44
Ibn Rushd Norra Sverige	46
Ibn Rushd Stockholm-Uppsala	46
Ibn Rushd Mitt Sverige	47
Ibn Rushd Sydsverige	48
Ibn Rushd Västra Sverige	49
Reflektion kring distriktsnivån	50
5. Etablerade studieförbunds syn på etablerandet av ett nytt studieförbund	51
Ett nytt studieförbunds vara eller inte vara	51
Nya studieförbund ska vara motiverade av folkbildningsbehov i samhället	52
Ett studieförbund måste vara bredare än ett särintresse	52
Folkbildningen får inte riskera att utarmas av nya studieförbund	53
Befintliga förbund ska kunna rymma en mängd intressen	54
Alla studieförbund har en gång varit små	54

Nya förbund kan vitalisera studieförbundssfären	55
Nya studieförbund kan bidra till en ideologisk utveckling av studieförbundssfären	55
Ett nytt förbund kan bidra till utveckling genom att ställa frågor om det självklara	56
Nya studieförbund kan ge röst åt nya grupper	57
Studieförbundssfären består i konkurrens	57
Studieförbundssfären är en begränsad marknad	58
Konkurrens skapar oro för det egna förbundets överlevnad	58
Fler studieförbund kan splittra studieförbundssfären	59
Nya studieförbund kan inte vara säkra på en egen nisch	60
Rådande system för fördelning av statsbidrag skapar stridigheter	61
Integration och etablering av nytt studieförbund	62
Ett nischat förbund kan hindra integration	62
Integration är svårt	63
Svårt att etablera ett nytt förbund	63
Studiecirkelvärlden har en egen diskurs	63
Svårigheter med att starta studieförbund i en komplex kontext	64
Reflektioner kring etablerade studieförbunds syn på etablerandet av nya studieförbund	65
6. Diskussion	67
Kvalificering ger möjligheter och begränsningar	67
Kvalificeringsperioden ger möjligheter	67
Kvalificeringsperioden begränsar genom att vara en kvalificeringsperiod	68
Kvalificeringsperioden är resurskrävande	69
Det tar tid att bli ett etablerat studieförbund	69
Från utanförskap till delaktighet	70
Det tar en stund att lära sig ”folkbildningska”	70
Att bli studieförbund stärker en identitet	71
Kvalificering innebär att bli insläppt	73
Likformande krav på verksamheten	74
Likformning bidrar delvis till inträdet i studieförbundsvärlden	75
Ett (nästan) färdigt statsbidragsberättigat studieförbund	76
Referenser	78
Rapporter från Folkbildningsrådet	80

1. Inledning

Under senare år har antalet studieförbund minskat i Sverige. Vissa förbund har upphört att existera som fristående förbund och istället gått ihop med andra. Senast ett nytt studieförbund bildades var 1985 då SISU Idrottsutbildarna blev en del av folkbildningen. Från den 1 januari 2007 får SISU Idrottsutbildarna statsbidrag direkt från utbildningsdepartementet. I dag är det sammanlagt åtta studieförbund som erhåller statsbidrag via Folkbildningsrådet.¹ Mot denna bakgrund blir Ibn Rushds ansökan om att bli ett statsbidragsberättigat studieförbund intressant. Detta ger också en unik möjlighet att studera förutsättningarna för en nyetablering inom studieförbundssfären. Om man betraktar Ibn Rushds intentioner som en väg att stärka muslimers situation i det svenska samhället känns tongångarna igen från 1900-talets början. Då handlade folkbildning om att skapa ett demokratisk samhälle.² Det var de gamla folkrörelserna som tog sig an folkbildning och studiecirkeln var deras sätt att skapa ”ett offentligt rum för samtal.”³ En liknande tanke har anförts beträffande Ibn Rushd. I en debattartikel skriven ett par år efter studieförbundet Ibn Rushds bildande framkommer att deras studieaktiviteter kan nå många muslimer. Motsvarigheten till dåtidens upprättande av ett rum för demokrati och samtal kan därför i dag tolkas i termer av integration. Det nämns att många muslimers utanförskap tar sig uttryck i att de sällan är aktiva i samhällslivet, då det inte finns forum som tilltalar dem.⁴ Man kan således betrakta bildandet av Ibn Rushd som intressant både ur ett demokrati- och ett integrationsperspektiv.

Ibn Rushd är inte de enda som under 2000-talet funderat på att starta ett eget studieförbund. I ett pressmeddelande från Kulturens Bildningsverksamhet i mars 2007 meddelades att de har haft sin första förbundsstämma. De ser det som ett historiskt ögonblick att kulturverksamheten får ett eget studieförbund.⁵ Även Sveriges roll- och konfliktspelsförbund (SveRok) har haft planer på att starta ett eget studieförbund. De planerna har skrinlagts och förbundet har istället blivit en med-

1. ABF, SV, Studieförbundet, Bilda, Sensus, NBV, Medborgarskolan och Folkuniversitetet.

2. Arvidson, L. (1992).

3. Gougoulakis, P. (2002), s 158.

4. Mebrouk, A- & Sundén, D. (2003).

5. ”Historiskt för kulturlivet”, pressmeddelande 2007-03-11.

lemsorganisation i Studieförbundet. Ibn Rushds kvalificeringsprocess är även intressant att studera i relation till detta.

Bakgrund

Syfte och frågeställningar

Denna utvärdering handlar om vad som händer när ett nytt studieförbund inlemmas i den svenska folkbildningsfamiljen. I utvärderingen följs Ibn Rushd arbete under kvalificeringsperioden. Det innebär att det är en process som står i fokus för utvärderingen. Det är en process med flera olika aktörer. Förutom Ibn Rushd ingår också exempelvis andra redan etablerade studieförbund. Detta ger utvärderingen två olika fokus. Det ena innebär att uppmärksamma hur Ibn Rushd arbetar, det andra innebär att ta del av de andra studieförbundens tankar kring nyetableringen.

Frågan är om Ibn Rushds kvalificeringsarbete samtidigt kan bidra till medlemmarnas välfärd och till en ökad förmåga att delta i samhällslivet som aktiva medborgare. Detta är en central fråga i sammanhanget och något som berörs i denna studie. En annan intressant fråga är på vilket sätt Ibn Rushds arbete fortskrider och utvecklas, både på regional och på central nivå. Fokus är dock inte enbart på det nystartade studieförbundet med sin specifika målgrupp utan också på den svenska kontexten och hur Ibn Rushd av andra tillåts etablera sig som nytt studieförbund. Vad händer? Hur tillmötesgående kan de andra studieförbunden vara? Handlar det om en ömsesidig process eller är det enbart ena sidan som ska anpassa sig?

Tidigare forskning har visat att studieförbunden i sin egen verksamhet haft svårt att hantera den dubbelhet det inneburit att å ena sidan arbeta för en integration som förutsätter likhet och å andra sidan verka för att exempelvis invandrarföreningar och deras medlemmars särart bejakas.⁶ Detta dilemma kan överföras på en mer central nivå. Hur kan studieförbunden och Folkbildningsrådet verka för en integration av ett studieförbund med specifik bakgrund och samtidigt bejaka dess särart? Hur annorlunda tillåts ett studieförbund att vara? Är man beredd att kompromissa, ändra och anpassa sin nuvarande verksamhet och rådande regelverk om det skulle behövas?

Dessa frågor ställs på sin spets när Ibn Rushd nu fått möjlighet till en kvalificeringsperiod. Utvärderingen vägleds av följande frågor:

6. Eriksson, L. & Osman, O. (2003).

- Hur ser aktörerna i Ibn Rushd på problem/möjligheter i samband med etableringen av studieförbundet?
- Hur relaterar studieförbundet genom sin verksamhet till målen för folkbildning som de uttrycks i folkbildningsproposition och kriterier för studieförbundet?
- Hur fungerar studieförbundet själv genom sin verksamhet som en demokratisk arena där medlemmarna kan förvärva kompetens för ett demokratiskt medborgarskap?
- På vilket sätt deltar studieförbundet i den demokratiska offentligheten?
- På vilket sätt kan innehållet i verksamheten ses som demokratiskt förberedande?

En viktig del i utvärderingen har, som nämnts ovan, varit att studera de övriga studieförbundens och andra aktörers inställning till nyetableringen. Detta har gjorts genom att samtliga studieförbundsrektorerna intervjuats vid ett tillfälle under Ibn Rushds kvalifikationsperiod. Dessutom har en tjänsteman på Folkbildningsrådet (FBR) och en tjänsteman på Folkbildningsförbundet (FBF) intervjuats. De frågor som vi sökt svar på är följande:

- Vilka möjligheter/problem innebär etablerandet av ett nytt studieförbund för de övriga studieförbunden?
- Hur ser de övriga aktörerna (studieförbunden, FBR, FBF) ur ett integrationsperspektiv på Ibn Rushds etablerande?
- Hur har etablerandet av Ibn Rushd påverkat de andra aktörerna?

Utvärderingens genomförande

I detta avsnitt beskriver vi hur vi arbetat med studien. Detta för att visa hur vi har gått tillväga och vilka val vi har gjort under arbetet. Dessutom kommer vi att belysa problem som vi har haft under processen. Denna rapport är en sammanställning av information från en mängd olika källor. Berättelsen om Ibn Rushds kvalificeringsperiod har kommit till efter tolkningar av denna information. Det bör påpekas att studien startade i början av år 2006 vilket innebär att rapporten inte täcker hela kvalificeringsperioden.

Kvalificeringsarbetet

Att studera ett kvalificeringsarbete är en grannliga uppgift. En kvalificeringsprocess är en mångfasetterad företeelse. Det är många faktorer som samverkar och samspelar under en sådan process. Idealt sett sker hela tiden en utveckling som leder till att studieförbundet till slut kan bedömas som ett kvalificerat förbund d.v.s. ett godkännande för att bli en del av en studieförbundssfär. Att följa en sådan process ser vi som en utmaning.

I utvärderingsarbetet har vi, som tidigare nämnts, valt att studera två skilda fenomen. Det ena är Ibn Rushds strävanden att bli ett statbidragsberättigat studieförbund, det andra är de etablerade studieförbundens syn på etablerandet av ett nytt studieförbund. När det gäller att följa Ibn Rushds arbete har vi använt oss av olika sätt för att samla in data, såsom dokument, samtal och intervjuer. Vi har också besökt olika verksamheter. För att få fatt i hur ”de gamla” studieförbunden uppfattar etablerandet av ett nytt studieförbund har intervjuer skett med förbundens rektorer.

Information har erhållits på flera sätt

Metoderna för datainsamling gällande Ibn Rushd har som tidigare nämnts skett på ett flertal sätt. Genom att ta del av olika dokument har vi kunnat få en uppfattning om studieförbundets värdegrunder, visioner och strategier men även hur verksamheten tar sig uttryck. Dessutom har läsningen av dokumentationen givit oss inblickar i samarbetet som Ibn Rushd har haft med Sensus. Vi har även tagit del av underlagsmaterial från Folkbildningsrådet. På detta sätt har vi dels fått insikt i villkor för kvalificeringsarbetet, dels kunnat utmejsla olika aspekter av kvalificeringsarbetet.

Genom intervjuer med olika representanter för Ibn Rushd har vi fått en bild av hur arbetet för att klara kvalificeringen utvecklats sig. Dessa har av praktiska skäl genomförts på olika sätt. En del har genomförts genom att vi personligen har träffat representanter för Ibn Rushd. Andra har genomförts över telefon. Genom att välja telefonintervjuer, som ett komplement, fick vi möjlighet att få information från flera olika delar av Ibn Rushds organisation. Ett gemensamt drag för intervjuerna var att de samtliga liknade ett samtal. Detta var en medveten strategi för att få de intervjuade att tala fritt om olika teman. Drivkraften i intervjuerna har varit vårt behov av att få veta mer.⁷ Vägledande var det Ödman kallar det öppna frågandets princip. Den innebär att man:

7. Arfwedson, G. (1998).

”... (f)ör att kunna fråga måste man vilja veta, men det innebär att man vet att man inte vet.”⁸

Intervjuerna genomfördes med utgångspunkt i specifika frågeställningar. De kan därmed betecknas som semistrukturerade.⁹

Vi har även gjort besök i olika verksamheter. Det är dels en cirkelledarutbildning som har besökts, dels en cirkel med religiöst innehåll. Under dessa besök observerades verksamheten. Vi ville skaffa oss en egen bild av verksamheten för att med den som grund tolka den information som intervjuer och dokument givit. I dessa två sammanhang skilde sig observatörsrollen åt även om det var en roll som deltagande observatör i båda fallen. I cirkelledarutbildningen var forskaren involverad i ett par övningar som genomfördes och däremellan satt han vid sidan av och gjorde anteckningar. I cirkeln med religiöst innehåll var det en mer från sidan observerande roll som i begränsad del interagerade med cirkeldeltagare.¹⁰

Intervjuerna med rektorerna för de etablerade studieförbunden och representanterna för Folkbildningsrådet och Folkbildningsförbundet genomfördes genom personliga möten. Även dessa genomfördes på ett samtalsliknande sätt men med en frågeguide som utgångspunkt.

Analys och rapportens utformning

I detta arbete har analys och tolkning utvecklats under arbetets gång. På detta sätt har nya frågor kunnat ställas till olika informationskällor och informanter för att få fatt i väsentliga aspekter av Ibn Rushds kvalificeringsarbete. Det innebär att analyser och datainsamling har varvats under arbetet.

De delar i denna rapport som återger resultaten har olika karaktär som i sin tur återspeglar de två olika inriktningar som frågeställningarna har. Den del av rapporten som behandlar Ibn Rushds utveckling som studieförbund har en mer deskriptiv karaktär. Olika typer av information har fogats samman till en *berättelse* om Ibn Rushds kvalificeringsperiod. Det innebär att inte varje fråga besvaras för sig. Den del som redovisar studieförbundsrektorernas uppfattningar om etablering av nya studieförbund utgår från *teman* som har analyserats fram i intervjuerna. Dessa teman illustreras med citat från intervjuerna.

8. Ödman, P.-J. (1998), s 54.

9. Bryman, A. (2002).

10. Detta beskriver exempelvis Bryman, A. (2002).

Rapportens disposition

I detta första kapitel beskrivs bakgrunden kort samt utvärderingens syfte och frågeställningar.

Rapportens andra kapitel ”Förutsättningar för kvalificeringsperioden” innehåller fem avsnitt. I kapitlet återges en kort beskrivning av Ibn Rushds bildande, hur de nästan direkt ansökte om att bli ett statsbidragsberättigat studieförbund samt att de ingick ett samarbetsavtal med studieförbundet Sensus. Detta har givit kvalificeringsarbetet särskilda förutsättningar. De som berörs är Ibn Rushds eget bildande, de krav som Folkbildningsrådet ställt samt samverkan med studieförbundet Sensus.

I det tredje kapitlet ”En stabil organisation ses vara a och o” beskrivs Ibn Rushds arbete med att etablera sin studieförbundsorganisation. Redan när förbundet bildades väcktes frågan om hur förbundet skulle skapa en god struktur och organisation. Organiserandet av förbundet har av Ibn Rushd setts vara a och o för att alls ha möjlighet att kvalificera sig.

Det fjärde kapitlet ”Distrikt genomför folkbildningsverksamhet” handlar om utveckling och genomförande av verksamheten. Att utveckla verksamhet och att också få till stånd en bred verksamhet är, enligt vår tolkning, väsentligt under kvalificeringsperioden. Det är på genomförd verksamhet i termer av studietimmar som framtida statsbidrag baseras. Därför förefaller det vara viktigt att under kvalificeringsperioden hitta en organisation som klarar av att administrera, genomföra och följa upp verksamhet.

Rapportens femte kapitel ”Etablerade studieförbunds syn på etablerandet av ett nytt studieförbund” innehåller resultat från intervjuer med rektorer från andra studieförbund samt representanter för Folkbildningsrådet och Folkbildningsförbundet. Detta kapitel redovisar teman som finns i intervjuerna om olika uppfattningar rörande ett studieförbunds inträde i studieförbundssfären.

I det sjätte och avslutande kapitlet ”Diskussion” diskuteras slutligen de resultat som rapporten har visat. Detta är en fördjupad analys som tar utgångspunkt i teoretiska resonemang.

2. Förutsättningar för kvalificeringsperioden

I detta kapitel beskrivs förutsättningar som har gällt för kvalificeringsperioden. Med förutsättningar syftas på aspekter som på olika sätt har satt sin prägel på Ibn Rushds kvalificeringsarbete. Dessa förutsättningar kan ses som en grund för kvalificeringsarbetet samtidigt som de ger perspektiv på Ibn Rushds strävanden. I studien har fyra förutsättningar synliggjorts. Det ena är studieförbundet Ibn Rushd självt. Här beskrivs det unga och oerfarna förbundets försök med att skapa ett förbund. Därefter följer de kriterier som Folkbildningsrådet väger nya studieförbund mot. För det tredje beskrivs den samverkan Ibn Rushd haft med Sensus studieförbund och som en sista förutsättning beskrivs Folkbildningsrådets stöd.

Ibn Rushd ett ungt och oerfaret studieförbund

För att sätta in Ibn Rushds strävan om att bli ett eget statsbidragsberättigat studieförbund i sitt sammanhang, beskrivs ett par centrala skeden i det unga förbundets historia. Flera av de personer som inledningsvis har arbetat med etablerandet av Ibn Rushd har varit eldsjälar med ringa erfarenhet av den mer formaliserade folkbildning som de försöker bli en del av under kvalificeringsarbetet.

Denna relativa avsaknad av egna erfarenheter av svensk folkbildning gjorde att förbundet tidigt sökte kontakt med personer inom etablerade förbund. De ville lära sig vad ett studieförbund är och hur en sådan verksamhet kan organiseras. Ibn Rushd tog således själv initiativ till det som i slutet av kvalificeringsperioden kan beskrivas som en lång påbörjad läroprocess.

Tillkomst

Ibn Rushd Studieförbund kom till våren 2001 på initiativ av det Islamiska förbundet i Sverige och registrerades också som förening samma år. Idén till att starta ett

studieförbund kom upp på ett möte där en mindre samling representanter från olika föreningar talades vid om möjligheterna att starta någon form av bildningsverksamhet. En idé var att man kanske skulle kunna starta ett studieförbund.

Ibn Rushd beskriver sig som ett ideellt och partipolitiskt obundet studieförbund. Det som skiljer Ibn Rushd från andra studieförbund är att förbundet har sin grund i en islamisk helhetssyn på människan och samhället. Studieförbundet vill hjälpa muslimer att utveckla sin identitet och skapa relationer till andra på ett meningsfullt sätt. Det man önskar är att denna utveckling ska kunna bidra till att skapa relationer med andra organisationer.

Studieförbundets bild av folkbildning är att den kan möjliggöra integrationsarbeten som skulle innebära att det svenska folkhemmet blir ett hem för alla. Integrationsarbete blir, genom folkbildningsinsatser, ett kunskapsprojekt. Poängen är såväl att muslimer ska lära sig mer om det svenska samhället som att svenskar ska lära sig om muslimer.

Genom att stärka muslimer i Sverige finns det en förhoppning om att de på sikt ska kunna agera med en ökad självkänsla i det svenska samhället. I detta sammanhang ser man folkbildning som en väg att gå. Till exempel vill man genom öppna samtal inspirera personer till självständiga ställningstaganden. Dessa samtal kan handla om erfarenheter och värderingar där man visar respekt för oliktankande. Genom att verka inom det fria och frivilliga folkbildningsarbetets ram vill alltså Ibn Rushd organisera studie- och kulturverksamhet som möjliggör för kvinnor och män att påverka sin livssituation. Detta kan ses som ett sätt att utveckla demokratiska processer.¹¹

I Ibn Rushds mål finns en uttryckt ambition att genom ett fritt och frivilligt folkbildningsarbete kunna organisera studie- och kulturverksamhet för medlemsorganisationerna. Med det vill man i detta arbete utgå från medlemsorganisationernas behov.

Ansöker två gånger om att bli ett statsbidragsberättigat studieförbund

Redan första året som studieförbund ansökte Ibn Rushd om att bli ett statsbidragsberättigat studieförbund. Förbundet drog senare tillbaka sin ansökan, då man inlett en samverkan med studieförbundet Sensus. Man bestämde sig dock för att söka ytterligare en gång och det skedde hösten 2004. Efter att Folkbildningsrådets kansli berett denna ansökan beslutade styrelsen den 20 april 2005 att Ibn Rushd skulle få en kvalificeringsperiod om två år. Beslutet innebar också att Ibn Rushd

11. Dessa uppgifter är tagna ur Förslag till stadgar för riksförbundet Ibn Rushd studieförbund.

beviljades ett bidrag om 1,5 miljoner kronor för verksamhetsåret 2005 och 2 miljoner för verksamhetsåret 2006. Dessa medel skulle dels gå till pedagogiskt och folkbildningsmässigt utvecklingsarbete, dels till utveckling av administration och organisation. Folkbildningsrådet och Ibn Rushd träffade en överenskommelse om formerna för verksamhetens redovisning samt hur rådets insyn i kvalificeringsarbetet skulle ske.

Kvalificeringen handlar om att bli godkänd

Kvalificeringsperioden innebär att Ibn Rushd får en möjlighet att etablera sig som ett statsbidragsberättigat studieförbund. Folkbildningsrådet bedömer sedan om den organisation och verksamhet Ibn Rushd utvecklar stämmer överens med de statsbidragsregler som gäller för studieförbund. Det finns fyra grundvillkor mot vilka Folkbildningsrådet väger sina ställningstaganden.

- För att bli godkänt som ett statsbidragsberättigat studieförbund krävs att studieförbundet har flera demokratiskt burna medlemsorganisationer med verksamhet i hela landet och som dessutom har en organisatorisk och ekonomisk stabilitet.
- Vidare ska folkbildningsverksamhet ha bedrivits i minst två år och ha omfattat minst 25 000 studietimmar per år.
- Den genomförda verksamheten ska uppfylla folkbildningens allmänna syften i enlighet med förordningen om statsbidrag till folkbildningen.
- Det ska finnas en överenskommelse med Folkbildningsrådet om såväl insyn i verksamheten som formerna för verksamheten under den tvååriga kvalificeringsperioden.

Det räcker dock inte att ett nytt studieförbund uppfyller dessa krav för att beviljas statsbidrag. Skälet till detta är att studieförbunden inom folkbildningen har en pott pengar att dela på och potten blir inte större för att det tillkommer ett nytt studieförbund. Därför görs en ekonomisk helhetsbedömning vid den slutliga prövningen. I den tar man hänsyn till de redan statsbidragsberättigade studieförbundens ekonomiska situation i relation till de samlade bidrag som Folkbildningsrådet fördelar. Det innebär att Folkbildningsrådet kan avslå en ansökan om statsbidrag till nytt studieförbund även om grundvillkoren är uppfyllda. Detta pekar på ett möjligt dilemma som kan uppstå vid försök till nyetablering av studieförbund. Sett ur ett nytt studieförbunds perspektiv kan det te sig märkligt att de inte kan få statsbidrag trots att de har uppfyllt samtliga krav. Detta intressanta spörsmål går vi inte djupare in i

detta arbete då det ligger utanför arbetets fokus. Vi nöjer oss med att peka på att det finns och att det kan skapa situationer där nya aktörer kan uppfatta sig utestängda av en etablerad ordning.

Vid ett styrelsemöte den 19 oktober 2006 fann Folkbildningsrådets styrelse att Ibn Rushd uppfyllde de krav som ställs på ett nytt statsbidragsberättigat studieförbund. Vid samma möte fattades beslut om att bevilja Ibn Rushd ytterligare tre miljoner i samband med ett tredje kvalifikationsår. Detta var en önskan från Ibn Rushd själva. Det som detta år skulle ägnas åt var att utveckla en egenkontroll, det vill säga en funktion, där man internt kan kvalitetssäkra den egna verksamheten.

Ibn Rushd samverkar med Sensus

En annan och väsentlig företeelse i Ibn Rushds verksamhet är att de har ingått ett samverkansavtal med Sensus studieförbund.¹² Sensus har av Folkbildningsrådet i detta sammanhang beskrivits som en stöd- och mentororganisation. Det är först under sitt andra verksamhetsår som Ibn Rushd träffar en överenskommelse med Sensus om ett samarbete. Samarbetet leder till att de två studieförbunden längre fram det året ingår ett samarbetsavtal.

Att Ibn Rushd och Sensus började samarbeta beror på att Ibn Rushd tidigare hade kontakt med KFUK-KFUM:s studieförbund, vilket senare kom att gå samman med Sensus. Ett annat skäl är att Sensus religiösa inriktning möjliggör en förståelse studieförbunden emellan som möjligtvis skulle kunna ha varit svårare att få till stånd med en del av de andra studieförbunden.

Sensus framhåller tre huvudsakliga grunder för sin samverkan med Ibn Rushd. En rör studieförbundens samhällsuppdrag och ligger i linje med ett av statens mål för folkbildningen, nämligen att uppmärksamma särskilda målgrupper och deras möjlighet till medborgerlig delaktighet.¹³ En annan grund är att Sensus profil kring etik, livsåskådning, mångfald och religion skapar möjlighet att samarbeta med ett religiöst studieförbund som Ibn Rushd. Den tredje grunden för denna samverkan är mer egennyttig då den är ett led i den strategi Sensus har för att bli ett bättre, starkare och större förbund.¹⁴

12. Värt att notera är att Sensus även har ett samarbetsavtal med Kulturens Bildningsförbund under deras tvååriga kvalificeringsperiod för att bli ett statsbidragsberättigat förbund.

13. Numera talar man inte om prioriterade målgrupper utan områden som folkbildningen ska arbeta med.

14. Sensus (2002).

Samarbetsavtalets idé¹⁵

Det kan vara av värde att kort uppmärksamma samarbetsavtalet med Sensus då det väsentligen har påverkat Ibn Rushds kvalificeringsarbete. Avtalet skrevs under i december 2002 i Stockholm. Ett centralt budskap i avtalet var att Ibn Rushd uppmanades att dra tillbaka sin ansökan om att bli ett statsbidragsberättigat studieförbund. Sensus såg detta som en förutsättning för utvecklandet av ett samarbete.

Av avtalet framkommer att samarbetet ska röra folkbildning. Sensus bidrar med stöd för pedagogisk utveckling samt stöd i form av rådgivande samtal och dessutom mer aktivitetsspecifikt stöd. Detta gäller för kulturverksamhet, studiecirklar och annan folkbildningsverksamhet.

I avtalet finns även en organisatorisk sida av samarbetet beskrivet. Sensus centrala nivå, riksförbundet, ska endast ge riktlinjer för samarbetet. Det faktiska samarbetet ska ske i lokalavdelningarna. Det är också där som beslut tas om hur samarbetet ska genomföras i praktiken.

Beträffande den ekonomiska sidan framgår att samarbetsavtalet endast omfattar verksamhet med en säkerställd finansiering. Det innebär att de båda studieförbunden med gemensamma krafter ska söka ekonomisk finansiering för såväl folkbildnings- som utvecklingsarbete. Dessutom fastläs att de rådande bestämmelserna gör Sensus till ansvarig arrangör för all statsbidragsgrundande folkbildningsverksamhet samt till mottagare av det ekonomiska stöd de får från olika finansiärer.

Slutligen finns även en del i avtalet som rör samarbetet i sig. Samarbetsavtalet reglerar en samverkan som sker under fem år, från den 1 januari 2003 till den 31 december 2007. Det framkommer även att Ibn Rushd har möjlighet att från den 1 januari 2006 återigen söka om att bli ett eget statsbidragsberättigat studieförbund (om Ibn Rushd gör det ska ändå samarbetsavtalet gälla hela avtalsperioden). Av avtalet framgår slutligen att de båda studieförbunden har ett gemensamt syfte och det är att etablera en relation som sträcker sig längre än den tid avtalet gäller.

Sensus beskriver samverkan i rapport

Sensus syn på samverkan beskrivs i rapporten ”Folkbildningens nya utmaningar – Reflektioner kring en projektidé”. I rapporten framställs Sensus hållning till samarbetet som något som kan beskrivas som folkbildningsromantiskt. Det uttrycks i termer av att det är svårt att

15. Sensus & Ibn Rushd (2002).

”... säga nej till att folkbildningens ideal, möjligheter, metoder och resurser ska ställas till förfogande för en grupp som vill och behöver göra samma vandring från utanförskap till delaktighet, från maktlöshet till egenmakt som människorna i folkbildningens barndom.”¹⁶

Citatet framhåller en sorts solidarisk tanke för andra gruppers strävanden och kanske rätt att få skapa förutsättningar för sin egen folkbildningsverksamhet. Citatets historiska vingslag låter oss ana en bild av folkbildningen som ett ”demokratiskt” medel. Ett annat sätt som samverkansprojektet beskrivs på i denna rapport pekar på möjligheter till förnyelse och utveckling av Sensus egen verksamhet. Det tycks innebära att Sensus får tillgång till nya arenor, grupper och sammanhang.¹⁷

I rapporten beskriver författaren samverkansprojektet på ett sätt som kan tolkas som översvallande gott. Han ställer sig positiv till projektet då:

- Målet är en ny organisation och en ny verksamhet. Det nya beskrivs som att bygga en ”muslimsk motsvarighet till sig själv!” Detta beskrivs i termer av maktöverlämnande.
- Projektet när en önskan om jämbördighet som beskrivs i termer av att muslimer i Sverige ska ha ett rikstäckande studieförbund.
- Idén till projektet kom inifrån gruppens upplevda behov vilket tyder på en hög motivation hos projektdeltagarna.

I rapporten förfäktas en syn på integration som utgår från ett kulturellt ömsesidigt erkännande. Samarbetet mellan Ibn Rushd och Sensus är ett exempel på en process vars syfte är att både stärka delaktighet inom den egna gruppen, och att stärka gruppens kapacitet att erhålla en legitim plats i mångfaldssamhället i stort.¹⁸

Folkbildningsrådet har stöttat

I sina strävanden efter att bli ett statsbidragsberättigat studieförbund har Ibn Rushd haft vissa krav från Folkbildningsrådet att rätta sig efter. Dessa krav har Folkbildningsrådet varit tydliga med hur de kan uppfyllas och detta har de sedan också följt upp. De interventioner som Folkbildningsrådet har gjort under kvalificeringsperioden har varit värdefulla för Ibn Rushd. De har mest setts som ett välkommet

16. Sundén, D. (2004), sid 5.

17. Sundén, D. (2004).

18. Ritzén, K. (2004).

stöd i kvalificeringsarbetet. De påpekanden Folkbildningsrådet har kommit med har känts bra. Man har brytt sig om den som vill bli en ny medlem i folkbildningsfamiljen. Ibn Rushd har känt att Folkbildningsrådet haft en god vilja att ge dem möjligheter att lyckas.

Folkbildningsrådet har vid ett par tillfällen gett Ibn Rushd en ifrågasättande återkoppling på sättet de har agerat. Detta kan tolkas som en styrning från Folkbildningsrådets sida. Kritiska synpunkter har kommit då studieförbundets arbete inte motsvarat de uppställda kriterierna. Det har inneburit att Ibn Rushd fått justera brister som funnits. Bland annat har det medfört att studieförbundet fått arrangera extra årsmöten för att tillgodose krav som ställts. Ett exempel på företeelser som fallerat och justerats har varit stadgeutformningar. Det var främst under kvalificeringsperiodens inledning som stadgarna var föremål för justeringar. Ett annat exempel är att Folkbildningsrådet höll inne med utbetalningen av en summa pengar till dess att Ibn Rushd hade skickat in begärda handlingar. Ett tredje exempel är att synpunkter gavs kring tillsättning av styrelse då det var få kvinnor. Detta är ett par exempel där Folkbildningsrådets ”övervakande” roll lett till konsekvenser för Ibn Rushd.

Folkbildningsrådets interventioner har inneburit en hel del arbete för Ibn Rushd. Trots detta har de upplevt att de har fått gott stöd. Kriterierna för kvalificeringen och Folkbildningsrådets tolkning och upprätthållande av dem har i hög grad påverkat hur kvalificeringsarbetet gått till. Det råder inga ”hard feelings” gentemot Folkbildningsrådet. Stödet har upplevts så bra att man befarar en tomhet när man ska stå på egna fötter. Det finns en oro för om man klarar sig på egen hand. Folkbildningsrådet har setts som en positivt hjälpande hand som givit stöd i processen att bli ett statsbidragsberättigat studieförbund.

Det ekonomiska stödet från Folkbildningsrådet har varit väsentligt och behövt för Ibn Rushds kvalificering. Under processens gång har man upplevt att etableringen av ett studieförbund är resurskrävande. En mängd administrativa ”måsten” kostar pengar. För att exempelvis kunna registrera studietimmar har det varit nödvändigt att köpa in sig i administrativa system och detta är förenat med höga kostnader. Dessutom är det resurskrävande att etablera en tillräcklig stor volym av statsbidragsgivande verksamhet som gör det möjligt att överleva som studieförbund.

Det framkommer att Ibn Rushd i vissa avseenden inte tycker att kraven som ställs är tuffa. Att nå 25 000 studietimmar på ett år är inte svårt. Det svåra kommer egentligen efter denna period. Det är då man kommer att upptäcka att en verksamhet omfattande endast 25 000 timmar genererar väldigt lite statsbidrag.¹⁹ Detta kom-

19. Som en jämförelse kan nämnas att Bilda, det studieförbund som har minst antal timmar av de etablerade studieförbunden, hade för år 2007 581 483 studietimmar enligt SCB.

mer inte att räkna för att ha en bred och omfattande verksamhet. Problemet ligger i att lönsamt kunna driva verksamhet. Det finns således ingen garanti för att man kan driva ett studieförbund bara för att man klarar kraven som ställs under kvalificeringsperioden.

Det finns en oro inom Ibn Rushd att de efter ett eventuellt godkännande blir lämnade "ensamma". De träder in i ett sammanhang som de saknar erfarenhet av. Förvisso har kvalificeringsperioden givit erfarenheter av studieförbundsarbete men detta har under denna period skett med stöd av både Folkbildningsrådet och Sensus. Oron kan också ses i relation till den ovisshet som en kvalificeringsperiod oundvikligen innebär.

Reflektioner kring förutsättningar

Det kvalificeringsarbete som vi studerat handlar således om ett nytt studieförbund som önskar bli ett eget fristående och statsbidragsberättigat studieförbund. En väsentlig aspekt i detta fall är Ibn Rushds samarbete med Sensus, ett samarbete som inleddes innan Ibn Rushd ansökte om att bli ett statsbidragsberättigat studieförbund. Denna samverkan tolkas som ett stöd i något som kan beskrivas som Ibn Rushds socialisering in i studieförbundsvärlden. Längre fram i denna rapport framkommer att denna samverkan har varit betydelsefull för Ibn Rushds kvalificeringsarbete.

En annan väsentlig förutsättning för Ibn Rushds kvalificeringsarbete har varit den kommunikation som Folkbildningsrådet har haft med företrädare för Ibn Rushd. Ibland har Folkbildningsrådets representanter varit explicita och tydliga på problem och felaktigheter i sättet att bedriva verksamheten, vilket har lett till att Ibn Rushd justerat de saker som kritiserats. På detta sätt kan kvalificeringsperioden beskrivas som en anpassningsprocess till en administrativ ordning. Denna är ett system som är komplext och som det tar tid att finna rutiner för. Ett exempel på detta är Ibn Rushds medvetenhet om att de inte hade ett tillfredställande system för intern kvalitetsgranskning efter två års kvalificeringstid. Detta leder till frågor om kvalificeringstidens längd. Är två år en för kort tid? Vad är grunderna för att det ska vara en tvåårig kvalificeringsperiod, varför inte en längre tidsperiod? Som rapporten kommer att visa längre fram är kvalificeringsarbetet arbets- och tidskrävande. Det är en komplex struktur som det nya studieförbundet ska in i. Dessutom sker den processen i Ibn Rushds fall med ett mycket blygsamt antal anställda om man jämför med de etablerade studieförbundens personalantal. Kvalificeringskraven kan således tyckas kräva ett ansökande studieförbund som är tämligen etablerat,

det vill säga som har en god ekonomi och därmed möjlighet att ha anställda som arbetar med att uppfylla kvalificeringskraven.

Samtidigt som det nya studieförbundet tvingas satsa och lägga ner mycken möda och tid på kvalificeringsarbetet, finns det en inbyggd osäkerhet i strukturen. Man kan inte på förhand veta om de satsningar man gör kommer att resultera i bedömningen godkänd eller underkänd. En allmän synpunkt är dock att kravet om 25 000 studietimmar är mycket lågt satt. Någon röst inom Ibn Rushd menade att det nästan var på gränsen till att luras. I ett första läge känns det som att det är en kvantitativ gräns som är möjlig att uppnå, men i ett andra läge när man har kunskap om folkbildningsarbete och studieförbundssfären blir man medveten om att 25 000 timmar inte räcker till för att driva ett studieförbund.

3. En stabil organisation ses vara a och o

Förutsättningarna ovan formar ramarna för Ibn Rushds arbete under kvalificeringsperioden. Högt på agendan har frågan om att skapa en stabil organisation funnits. Utvecklingen av organisationen har haft olika faser. Inledningsvis handlade det om att skapa en organisation som möjliggör en kvalificering och utveckling av verksamheten, för att senare handla om att etablera rutiner så att studieförbundet klarar av att stå på egna ben. I dessa faser har man arbetat med att finna personer som är villiga att sitta i styrelser eller som vill arbeta för förbundet. Det har handlat om att skapa en organisation som kan bidra till att Ibn Rushd uppfyller kraven och blir ett statsbidragsberättigat studieförbund.

För att kunna driva verksamheten på ett sätt som ligger i linje med Folkbildningsrådets intentioner är det väsentligt att det i alla delar av organisationen finns kunskande om vad såväl folkbildning som studieförbund är. Det har dock framkommit att det inom Ibn Rushd saknats något som kan kallas för en förtroenhetskunskap kring folkbildning.²⁰ Det gör att kvalificeringsperioden har varit en läroprocess som inneburit dels att Ibn Rushds förtroendevalda och tjänstemän tillägnat sig ett kunnande om folkbildning, dels att man utvecklar ett kunnande kring olika arbetsätt som stärker organisationen.

En hämsko för utvecklandet av en slagkraftig organisation har de knappa ekonomiska resurserna varit. Studieförbundsarbetet är komplext och det kräver personer som kan arbeta med ett flertal funktioner. Ibn Rushd har varit medvetna om att arbetet med att etablera ett studieförbund kräver fler personer än man haft tillgång till. Genom olika projekt har fler personer kommit in i organisationen vilket inneburit att de också på olika sätt kunnat bidra till förbundets kvalificeringsarbete. Att arbeta i projekt är per definition ett tidsbegränsat uppdrag och så kan man även betrakta Ibn Rushds kvalificeringsperiod. Denna tidsbegränsning har företrädesvis inneburit en kortsiktighet då det begränsar möjligheten att planera på lång sikt, eller att ge personer längre anställningar. Kvalificeringsarbetet har på detta sätt erhållit en prägel av att vara ett arbete i stunden. I Ibn Rushds arbete finns även en

20. Halvårsrapport Ibn Rushd (2006).

nödvändig långsiktighet som rör tiden efter kvalificeringsperioden. Det är dit arbetet strävar, det är för den tiden man arbetar, även om man inte vet om man kommer att få uppleva den.

Nationell förbunds nivå

Ibn Rushds nationella nivå består av en nationell styrelse och ett förbundskansli. Dessa två instanser arbetar med att skapa möjligheter för studieförbundet att utveckla sin verksamhet nationellt. Vid förbundskansliet har det under kvalificeringsarbetets senare del funnits en heltidsanställd förbundsrektor. Dessförinnan var det personer vilka arbetade deltid och ideellt som innehade den funktionen.

Den nationella styrelsen

Den nationella styrelsen har ändrats på olika sätt under kvalificeringsperioden. En sådan förändring är att personerna i styrelsen har skiftat under perioden. Ett par personer har gått från att ha varit förtroendevalda till att bli anställda vid förbundskansliet. Detta har av en del upplevts som problematiskt då kvalificeringsarbetet har störts. Här beskrivs störningarna på två sätt. Då det gäller etablerade personer som lämnat styrelsearbetet för att göra något annat har detta givit en känsla av att arbetet tappar fart. Den andra problematiken handlar om att vissa personer upplevts suttit på två stolar, det vill säga varit både förtroendevald och tjänsteman under en kortare tid. Efterhand som Ibn Rushd blev mer ”föreningsmoget” löste man detta genom att personer avsåg sig sitt förtroendeuppdrag och började arbeta som anställda tjänsteman istället.

Att personer byter funktion från förtroendevald till tjänsteman har två sidor. Den ena är att styrelsen tappar kraft genom att engagerade personer lämnar sitt förtroendeuppdrag. Det andra är att studieförbundet får en tjänsteman som redan är insatt i förbundets arbete. Det har ur ett kortare tidsperspektiv varit bra att anställa personer med kännedom om förbundets verksamhet. De har haft ett kunnande som en nyanställd inte skulle ha. Att introducera nya personer i detta arbete hade tagit mer tid i anspråk än vad som egentligen fanns. Att anställa en ny person för ett kort uppdrag hade kanske varit mer ofördelaktigt för kvalificeringsarbetet än att engagerade förtroendevalda blev tjänstemän under en period. Under kvalificeringsperioden har det varit svårt att planera långsiktigt. Istället har mer kortsiktiga lösningar valts. Det har att göra med den osäkerhet som finns i förbundet om man klarar kvalificeringen eller inte, och vad som händer efteråt.

Styrelsen har fått lära sig folkbildning

I början av kvalificeringsperioden hade styrelsemedlemmarna inte så mycket folkbildningskunnande. I takt med att kvalificeringsperioden närmar sig sitt slut har kunnandet höjts. Det har bland annat skett genom att det har arrangerats styrelseutbildningar. Dessa har rört teman som exempelvis folkbildning mer allmänt och kvalitet i folkbildning. På detta sätt har det arbetats för att den nationella styrelsen ska komma in i den verksamhetssektor deras förbund verkar i. Ett kvalitetstänkande är väsentligt då det handlar om att ta ställning till vad Ibn Rushd anser vara en bra kvalitet just för sin verksamhet. Studieförbundet måste ha kunskap för att lägga upp riktlinjerna för det egna kvalitetsarbetet.

Att veta vad folkbildning är har varit väsentligt för att förbundets interna kommunikation ska fungera. De studiekonsulenter som arbetar åt Ibn Rushd har i sitt dagliga arbete på Sensus-kontor. Där har de lärt sig hur folkbildning praktiskt fungerar. De har därmed anammat ett sätt att resonera och tänka kring folkbildning som styrelsemedlemmar inte alla gånger kan förstå. Så för att det ska kunna ske en jämbördig kommunikation är det väsentligt att styrelsemedlemmarna lär sig om folkbildning då de inte har samma vardagskontakt med folkbildning och studieförbundspraktiken som studiekonsulenterna.

En liten arbetande styrelse

Beträffande styrelsen har några förändringar skett som kan ses som resultat av kvalificeringsperioden. Över tid kan man se att det idag är självklart att kvinnor finns med i såväl riks- som distriktsstyrelser. Tidigt under kvalificeringsperioden påpekade Folkbildningsrådet att kvinnorepresentationen var för dålig. En annan förändring som har skett är att styrelsen minskat i antal från tretton till sju personer. Detta har enligt röster från Ibn Rushd givit en mer slagkraftig styrelse. Den tidigare trettondelegats styrelsen led av en relativt hög frånvaro vid styrelsemötena. Det hotade emellanåt möjligheten att kunna fatta beslut. Förändringen av antalet styrelseledamöter skedde under det tredje kvalificeringsåret.

Styrelsen är en arbetande styrelse bestående av engagerade eldsjälur. Att det är en arbetande styrelse innebär att styrelsemedlemmarna gör en del väsentligt arbete på ideell basis för förbundet. Exempelvis är det en styrelsemedlem som sköter förbundets webbplats, medan en annan sköter ekonomin. Det finns med andra ord inga anställda som har detta som sina arbetsuppgifter. Att det är eldsjälur innebär att det är personer som är engagerade i olika föreningar och har ett brinnande intresse för utvecklingen av Ibn Rushd och den egna föreningen. Dessutom beskriver någon med god insikt i styrelsen att styrelsemedlemmarna i stor utsträckning har en entreprenörsanda. De vill driva och utveckla studieförbundet.

Ett litet förbundskansli driver ett växande förbund

Förbundskansliet har under åren haft sina lokaler i moskén vid Medborgarplatsen i Stockholm. Inför framtiden, och om förbundet lyckas kvalificera sig, finns funderingar inom Ibn Rushd på att förlägga kansliet till andra lokaler. Skälet till det är att tydligare manifesteras för utomstående att Ibn Rushd är ett fristående studieförbund som inte "sitter i knät" på sina medlemsorganisationer. Att sitta i andra lokaler, som kanske delas med andra studieförbund, skulle på detta sätt visa på självständighet. Det skulle dessutom stärka bilden av ett folkbildningsanknutet studieförbund. Kanslifrågan kan ses som ett exempel på kvalificeringsarbetets dubbeltydighet. Man kan betrakta det som att å ena sidan ska ett studieförbund ha goda kontakter med sina medlemsorganisationer, å andra sidan ska man framstå som ett självständigt studieförbund.

En fråga som har stötts och blötts under lång tid inom Ibn Rushd är hur förbundets löpande arbete ska drivas. En idé har varit att skapa en ledningsfunktion inom förbundet och därför har det under en längre tid talats om att anställa en rektor.

Förbundsrektor

Rektorstjänsten är viktig att belysa då stor tilltro har ställts till en ledande funktion inom förbundet sedan dess start. Innan tjänsten tillsattes under sommaren 2006 hade den föregåtts av diskussioner och förhoppningar. I en rektor hade man tidigare sett möjligheten att få en person som kan sköta de administrativa och organisatoriska arbetsuppgifterna som kvalificeringsarbetet kräver. Till rektorsfunktionen har följaktligen ställts förhoppningar om en ledande kraft som kan föra kvalificeringsarbetet i hamn.

Diskussionerna kring rektorsfrågan har varit segdragna och två olika sätt att förhålla sig har utkristalliserats. Den ena handlade om huruvida förbundet var ekonomiskt starkt nog för att anställa en rektor och det andra om det var någon från de egna Ibn Rushd-leden som skulle ta över ledningen. Den sistnämnda diskussionen var mer infekterad än den första. Det fanns de som önskade värva en rektor från de egna leden, och någon tyckte sig vara lovad att bli studieförbundets första rektor. Denne hade arbetat motsvarande en halvtidstjänst med att leda förbundets arbete under kvalificeringsperioden inledning. Den första hållningen som utgick från förbundets knappa ekonomi tycks ha lett till att det tog tid innan man till slut anställde en rektor.

Rekryteringsarbetet påbörjades relativt sent. Det återstod knappt ett år av den tvååriga kvalificeringsperioden då man med hjälp av en konsultbyrå genomförde

rekryteringsarbetet. I mars 2006 utannonserades rektorstjänsten. Rektors uppgifter enligt annonsen var:

- att driva utvecklingen av organisationens verksamhet,
- att ansvara för ekonomi,
- att ansvara för intern och extern kommunikation,
- att ha personalansvar, samt
- att syssla med den främsta uppgiften under 2006 nämligen att arbeta för att Ibn Rushd lyckas kvalificera sig som ett bidragsberättigat studieförbund.

En tolkning av rektorsrekryteringen är att Ibn Rushd sträckte sig efter ett av de sista halmstråna innan tiden för deras kvalificeringsarbete gick ut. Som punkterna ovan visar ges rektor en roll som väsentligen handlar om att klara kvalificeringen. Dessutom rör ju de uppgifter, som inte direkt uttrycks som kvalificeringsarbete, utvecklingen av ett förbund som vill vara en framtida studieförbundsaktör.

En annan tolkning av punkterna ovan är att se dem som en uppdelning av arbetet mellan ett studieförbunds ideella krafter och anställda tjänstemän. Punkterna beskriver helt enkelt sysslor som de ideellt engagerade förtroendevalda inte hantlar inom ramen för sina uppdrag. Likaså visar det på företeelser som det blivande studieförbundet finner vara väsentliga för sin utveckling. De uttrycker på så sätt det man för stunden önskar nå för sin organisations utveckling. Rektorsrekryteringen är också ett uttryck för medvetenheten om att det inte går att bedriva studieförbundsverksamhet utan en ledande person som arbetar heltid. Med andra ord; kvalificeringen ställer krav på ett blivande studieförbund att ha anställd personal. En vidare tolkning av detta är att det förbund som ska kvalificera sig för att bli ett statsbidragsberättigat studieförbund måste ha en väl utvecklad organisation och en relativt stor folkbildningsverksamhet.

Anledningen till att en rektor inte anställdes från början var att de ekonomiska resurserna saknades. Det kan ses som ett uttryck för kvalificeringsarbetets eviga dilemma nämligen detta att ha ekonomiska resurser för att kunna genomföra den verksamhet som på sikt kommer att generera ekonomiska resurser.

Tillsättandet av en rektor och ett tydliggörande av dennes arbetsuppgifter synliggör relationen mellan professionella och ideella. Det innebär att utskilja vad de professionella och de ideella ska göra i förbundet efter en eventuell kvalificering. Att styrelsen har arbetat praktiskt med en del frågor under kvalificeringsperioden tycks ha varit en självklarhet. Det har inte funnits utrymme att köpa alla tjänster. Därför har den kompetens som finns bland styrelsens ideella krafter utnyttjats. Ibn Rushd har arbetat fram en modell där styrelsemedlemmar är ansvariga för vissa uppgifter. Exempel som tidigare nämnts är internkontroll och kvalitetsgranskning. En ledamot i styrelsen är ansvarig för detta område, och i distriktsstyrelserna finns

det ansvariga för liknande arbete lokalt. Efter en kvalificering kommer man kunna lägga över en hel del av det arbete som styrelseledamöter gör på anställda. I dag har man börjat diskutera hur det ska ske. Under en övergångsperiod kommer förmodligen en del styrelsemedlemmar att fortsätta göra ideellt arbete åt förbundet.

Rektor en alltiallo med uppdrag att leda förbundet

Den rektor som anställdes hade erfarenhet från studieförbundsarbete. Rektor beskriver själv sitt arbete som att vara en alltiallo. Det är det lilla förbundets begränsade ekonomiska resurser som bidrar till detta. I princip är han ensam vid det nationella kansliet i Stockholm. Det gör att hans arbete skiljer sig från andra förbundsrektorsers.

Anställningen av en central rektor har upplevts positivt. Någon menar att det blev ett lyft och att det stärkte förbundet. Med rektor blev ledningen av kvalificeringsarbetet tydligare. Att förbundet anställde en icke-muslim som rektor nämns som ett exempel på att Ibn Rushd är ett mångkulturellt studieförbund och som sådant öppet för alla. Det innebär att man inte skiljer på någon på grund av dennes härkomst eller religiösa övertygelse. Detta har röster inom förbundets distriktsnivå understrukt. Rektor kan folkbildningsverksamheten och kan leda förbundet mot dess kvalificering. En studiekonsulent som bitvis varit fundersam på om han skulle fortsätta sitt arbete menade att det nu var lättare att fortsätta sedan han sett rektors engagemang och kunnande.

Medlemsorganisationer

Precis som andra studieförbund har Ibn Rushd ett antal medlemsorganisationer. Förbundets medlemsföreningar hör hemma i det muslimska Sverige. Medlemsorganisationer är som tidigare nämnts:

- Islamiska Förbundet i Sverige (IFIS)
- Sveriges Muslimska Scouter (SMS)
- Sveriges Muslimska Studenter (Al-Khawarizmy)
- New Moon kulturorganisation
- Koranläsarnas förbund
- Islamic Relief
- Förenade Islamiska Föreningar i Sverige (FIFS)
- Sveriges Muslimska Förbund (SMF)
- Sveriges unga muslimer (SUM).

Det stöd man har fått från medlemsorganisationerna har varit av skiftande slag. Medlemsorganisationerna, menar företrädare för Ibn Rushd, har begränsade ekonomiska resurser. Därför har de svårt att gå in och bidra med pengar för att anställa exempelvis en kanslist. Ibn Rushd har dock fått annat stöd från sina medlemsorganisationer. Som exempel kan nämnas att deras hyra var subventionerad när de inledde sin verksamhet i moskén. Dessutom har medlemsorganisationer varit med och arrangerat seminarier med Ibn Rushd eller varit med och sökt projektbidrag.

Den organisation som Ibn Rushd har etablerat med en nationell och en distriktsnivå, menar företrädare för förbundet, skiljer sig mot deras nationella medlemsorganisationers sätt att organisera sig. Dessa organisationer finns på nationell nivå, och har sedan lokalföreningar. Den distriktsnivå som Ibn Rushd etablerat under sin kvalificeringsperiod finns således inte i dessa. Det innebär, som en styrelsemedlem säger, att Ibn Rushd kan hjälpa svenska muslimska riksorganisationer att se betydelsen av en distriktsnivå. Det är arbetsbesparande att från en nationell nivå ha en distriktsnivå att kommunicera med istället för att kommunicera med många enskilda lokalföreningar.

Projekt ger ekonomiska möjligheter att driva verksamhet

Tidigare nämndes att arbetet i Ibn Rushd skett med knappa ekonomiska resurser. Det ekonomiska stöd de haft från Folkbildningsrådet räckte inte långt i strävandena efter att kunna etablera en aktiv och bred verksamhet. Istället har man fått söka sig ekonomiska möjligheter på annat håll. I likhet med andra studieförbund har Ibn Rushd kommit att söka projektmedel hos olika instanser. På ett sätt kan möjligheterna Ibn Rushd haft för att etablera sitt studieförbund, sägas vara resultatet av ett projekt. Samverkan mellan Ibn Rushd och Sensus har kring ett projekt som ekonomiskt möjliggjort för Ibn Rushd att till exempel projektanställda personer i sin organisation. Utan detta samverkansprojekt med Sensus hade det troligtvis varit svårt att överhuvudtaget ha kunnat påbörja ett arbete som fått dem att komma nära målet om att bli ett statsbidragsberättigat studieförbund.

I resonemang som Ibn Rushds representanter för, framkommer det att det är ett mödosamt och resurskrävande arbete med att etablera ett nytt studieförbund. De resurser som man talar om är pengar och personal. Det har funnits en vilja att kunna anställa personer som arbetar med att utveckla verksamheten. Men för detta krävs det pengar. Ett sätt att erhålla resurser är att söka olika projektmedel. Det innebär i praktiken att man startar folkbildningsverksamhet som någon annan än

Folkbildningsrådet finansierar. Dessa pengar kommer tidsmässigt parallellt med att verksamheten sker, och inte som statsbidraget ett par år efter det att verksamheten genomförts. Här nedan beskrivs tre större projekt som är viktiga i Ibn Rushds utveckling.

Integration och folkbildning

Projektet ”Integration och folkbildning” tolkar vi som ett grundprojekt för samverkan mellan Sensus och Ibn Rushd. Projektet har bidragit till att personer kunde anställas på deltid och på så sätt börja en etablering av Ibn Rushd som studieförbund. Detta projekt innebar en plattform för ett arbete med att utveckla folkbildningsarbete i muslimska föreningar och organisationer. Inom projektet arbetas det med integration på två olika sätt. Det handlar dels om att hantera frågor om islamofobi, dels att hantera frågor som rör en rädsla för det västerländska.

För Ibn Rushds kvalificeringsarbete har detta projekt givit möjligheter att kunna börja verka som ett studieförbund. Det är genom detta projekt som Ibn Rushd fått möjlighet att lära sig om folkbildning och studieförbundsverksamhet på djupet. Genom detta förfarande har Ibn Rushds konsulenter dels kunnat lära sig om folkbildning och studieförbundsverksamhet, dels ha en arbetsplats med kollegor. Sensus bidrag är att lära Ibn Rushds konsulenter hur studieförbundsarbetet går till och vad som krävs. Detta har inneburit att man går vid sidan om och se hur mer erfarna arbetar. Det kan tolkas som en mästarlärlings ”lärande”. Det kan till exempel handla om att delta i Sensus kvalitetsgranskning av den egna verksamheten. Distriktskonsulenterna har sin anställning vid Sensuskontor och lär sig det arbete som krävs för att hantera kontakter med till exempel föreningar men också sådana frågor som administration kring verksamhet.

Projektet ”Integration och folkbildning” startade med en förstudie. Efter det erhöles nytt projektstöd från bland andra Migrationsverket som sträcker sig fram till och med 2008. I projektet finns de tre delprojekten:

- ”Att leva som muslim i Sverige” – som bland annat innebär att arbeta med livsfrågecirklar bland flyktingar som har muslimsk bakgrund, men man vänder sig även till övriga svenska muslimer.
- Tillämpning av ”Vuxendialog” – detta beskrivs som ett folkbildningskoncept som kommer att användas i integrationsarbete och för arbetet med nyanlända flyktingar.

- Tillämpning av ”Mångfald och Dialog” – är även det ett projekt som syftar till att vara till gagn för integrationsarbete.²¹

Att främja islamisk fredskultur

I projektet ”Att främja islamisk fredskultur”, eller Fredsagenterna som det ofta benämns, finns en strävan efter att stärka kunskandet om den egna religionen men även den religiösa identiteten. Projektet syftar till att stödja de som beskrivs som vilna unga muslimer som i väst knappast möter föreställningen om islam som en fredlig religion. Det handlar om att skapa möjlighet att räta ut de frågetecken som riktas mot islam efter 11 september 2001.

Projektet drivs av Sensus och Ibn Rushd tillsammans. Projektet har finansierats av Ungdomsstyrelsen. Det finns två delar i projektet. Den ena delen utgår från ett uppmärksammande av att många unga inte har tillräckliga kunskaper för att kunna bemöta ifrågasättande av islam. Därför sker en utbildning av ungdomar kring ämnen som rör islam, fred och mänskliga rättigheter. Den andra delen är att etablera ett nätverk i Sverige för fredsarbetet.

Samarbetspartners i detta projekt har bland annat varit Kristna Fredsrörelsen, Sveriges Unga Muslimer, New Moon Kulturorganisation, Sveriges Muslimska Råd och Sveriges Muslimska Scouter.

Fredsagenterna kan betraktas som ett positivt projekt på flera olika sätt. Ett är att det har uppmärksammats av massmedia och det i sin tur har medfört att många blivit medvetna om att det finns ett muslimskt studieförbund i Sverige. Även utländsk press har visat intresse för detta projekt.

Förörternas riksdag

Förörternas riksdag är ett projekt som Ibn Rushd driver tillsammans med två av sina medlemsorganisationer, nämligen Sveriges Unga Muslimer och New Moon kulturförening. Det är Ungdomsstyrelsen som stöder projektet ekonomiskt. Projektet handlar om att få ungdomar engagerade genom att dels ge dem chansen att komma till tals, dels visa dem metoder hur de kan påverka samhället. Projektet uppmärksammar behovet av mötesplatser för demokrati och engagemang.

Detta projekt syftar till att mobilisera ungdomar i förörterna. Det är en mobilisering som syftar till att öka förortsungdomars samhällsdeltagande. Det innebär att projektet riktat in sig på målgruppen ungdomar 16–25 år. Dessa ungdomar är i

21. Detta har även diskuterats i andra forskningsprojekt. Se exempelvis Eriksson, L. & Osman, A. (2003).

första hand muslimska ungdomar, även om man inte stänger dörren för andra ungdomar. Målet är att förortens ungdomar ska få ett större intresse för samhällsfrågor. En förhoppning är att detta resulterar i att fler ungdomar engagerar sig i politiska partier eller i andra intresseorganisationer. Dessutom önskar man att projektet ska leda till att dessa partier och organisationer finner nya metoder som gör ungdomar intresserade av samhällsfrågor. Det gör att det även talas om en integration in i organisationssfären.²² Projektet kan ses som en utmaning till politiska partier och andra intresseorganisationer att bli bättre på att ta tillvara förortens ungdomars intresse och kompetens. Projektet sträcker sig över åren 2007–2009.

Övriga projekt och aktiviteter

Inom Ibn Rushd sjuder det i slutet av kvalificeringsperioden av projektansökningskraft. Det skissas och skrivs på ett flertal projekt. Gemensamt för dessa är att de handlar om att synliggöra och möjliggöra muslimers situation i Sverige. Ett skäl till den projektansökningsiver som finns inom Ibn Rushd är att det är svårt att fortsätta växa med enbart statsbidragsfinansierad verksamhet. Genom projekt erhåller man verksamhetsfinansiering från annat håll. Det pekar på det andra skälet till att söka projektmedlen, nämligen att det är ett sätt för Ibn Rushd att kunna fortsätta med sin folkbildande verksamhet om islam och att leva som muslim i Sverige. Med projekt ges det möjlighet att få in fler människor i organisationen som kan bidra till att Ibn Rushd utvecklas.

Projekt i utvecklingsstadiet

I detta avsnitt ges en kort orientering om projekt som har nämnts vara på gång. Huruvida dessa projekt kommer att realiseras eller inte är en fråga som kan besvaras först i framtiden. Tanken med den uppräknings som görs nedan är att dels visa tankar om verksamhetsutveckling, dels att visa att Ibn Rushd trots många svårigheter ser framtiden an med tillförsikt.

”Muslimska värderingar och svenska värderingar” är exempel på en typ av projekt som jämför det muslimska med det svenska. Tanken är att diskutera muslimska och svenska värderingar.

Ett projekt som det talats om under en längre tid rör en imamutbildning i Sverige. Poängen med en sådan är flera. För Ibn Rushds del skulle medverkan i en imamutbildning innebära att organisationer från olika inriktningar av islam kan ansluta sig till förbundet. En idé är att inleda med ett pilotprojekt där man sonderar terrängen för hur en imamutbildning kan arrangeras.

22. Verksamhetsplan 2006, Ibn Rushd.

Andra projekt som det skissas på handlar om att göra aktiviteter på temat "Vår bild av Muhammed". Här handlar det om att belysa den situation som blåstes upp i media i samband med att bilder av profeten Muhammad publicerades i tidningar. Projektet är tänkt som en vandringsutställning för att illustrera hur man i islam ser på profeten Muhammed. Utställningen kompletteras med seminarier.

Ett annat projekt som det skissas på handlar om så kallat hedersrelaterat våld. Detta projekt kommer att rikta sig till unga muslimer.

Inom Ibn Rushd finns även tankar om att synliggöra islam och muslimers situation i Sverige genom internationell folkbildningsverksamhet. I projektstadiet skissas på ett pilotprojekt i liten skala. Projektnamnet "Folkbildning i mellanöstern" uttrycker till delar vad det handlar om. Genom att förlägga verksamhet till Mellanöstern kan man bidra till att öka förståelsen hos muslimer som lever i den muslimska världen för hur det är att leva som muslim i Sverige. Projektet kommer bland annat att ta upp hur demokrati och yttrandefrihet fungerar i Sverige.

Andra verksamheter

Ibn Rushd har även arbetat med tanken om skapa aktiviteter som mer har som syfte att sätta ljus på den problematik man arbetar med än att bedriva just folkbildningsverksamhet. Det är således fråga om någon form av folkupplysande information. Denna typ av projekt har man funderat på om den kan låta sig sponsras. Det har förts samtal med olika typer av sponsorer; företag och länder (via en ambassad). Detta handlar mer om upplysande folkbildningsverksamhet än att driva studiecirkular. Detta skulle kunna handla om att, via till exempel utställningar och annonskampanjer, nå ut med budskap som rör förbundets hjärtefrågor.

Ännu en aktivitet som Ibn Rushd har kommit att arbeta med är "Ibn Rushds hederspris". Även om det inte är ett projekt är det ändå värt att uppmärksamma. Det ligger i linje med Ibn Rushds idé att synas i det offentliga samtalet. Det förefaller finnas en dubbelpoäng med detta pris. Det ena är att sätta ljus på den organisation eller person som erhåller priset, det andra är att rikta strålkastarljuset på Ibn Rushd. På detta sätt sprids Ibn Rushds namn och verksamhet i massmedia, som uppmärksammar evenemanget. Första gången priset delades ut var 2007. Då fick Ikea Sverige ta emot priset för att de arbetar med en medveten mångfaldspolicy.

Projekt viktiga för Ibn Rushds utveckling

Sammanfattningsvis kan sägas att projekten har haft och har betydelse för utvecklingen av Ibn Rushd och i detta sammanhang kan ett par saker noteras. Projekten ger externt finansiellt stöd för en viss verksamhet. Att få in dessa projektmedel innebär också att få ekonomiskt stöd till verksamheten som helhet. Projektmedlen

används för att dels genomföra de projekt man sökt, dels för att bygga upp den egna organisationen. På detta sätt kan man inom förbundet få möjlighet att utveckla olika verksamhetsgrenar vilket på sikt bidrar till att utveckla förbundet.

En aspekt av denna utveckling är att projekten i sig ger studieförbundet en verksamhet som dels har ett innehåll, dels har personer som driver verksamhet i projekten. Det innebär att projekt bidrar till att skapa en viss personalnumerär. Det i sin tur medför att förbundet kan ha fler anställda vilket i sig innebär en större flexibilitet.

En tredje företeelse är att Ibn Rushd genom att arbeta i projekt visar för andra och för sig själva att de kan driva verksamhet och att de genom folkbildande arbete når ut till olika grupper av deltagare som får ta del av Ibn Rushds verksamhet. Slutligen innebär detta med projekt att studieförbundet syns. Massmedia uppmärksammar gärna projekt som har en viss udd.

Kvalificeringsperioden är resurskrävande och projekt betraktas som en lösning på de problem som knappa ekonomiska resurser skapar. Genom projekt får förbundet ekonomiska möjligheter att utveckla verksamhet. Ska det bli ett livskraftigt förbund krävs ju en organisation som har både ekonomiska och personella resurser. Ett livskraftigt studieförbund behöver ha en stabil grund att stå på. Att nå dit är kämpigt för en ny organisation med små resurser. En hjälp på vägen kan således vara att engagera sig i olika folkbildande projekt.

Reflektioner kring etablerandet av en organisation

Detta kapitel har pekat på ett par företeelser som illustrerar en del av den komplexitet och problematik som ett studieförbund med ambitionen att kvalificera sig för statsbidrag möter. För Ibn Rushd har kvalificeringsarbetet handlat om att etablera en struktur för en folkbildningskunnig organisation. Detta har setts vara a och o för att överhuvudtaget kunna kvalificera sig som ett statsbidragsberättigat studieförbund och att kunna fortsätta utvecklingsprocessen efter en eventuell kvalificering. Det är inför den situationen som förbundet engagerat sig i kvalificeringsarbetet. Detta medför ett kortsiktigt perspektiv. Det handlar i första hand om att klara de krav som ställs under perioden. Tiden efter kvalificeringsperioden är oviss. Det korta perspektivet tar sig uttryck i att man försöker finna kortsiktiga lösningar i stunden. Därför skulle man kunna hävda att kvalificeringsarbetet i sig inte rymmer något långsiktigt perspektiv. Tiden är utmätt till två år, eller tre som det blev i Ibn Rushds fall då de valde att söka ett extra kvalificeringsår. Men samtidigt krävs att

det arbete som Ibn Rushd lägger ner ska ha en bäring över längre tid. Detta visar på en dubbeltydighet där bedömningar om ett förbunds möjlighet att agera som studieförbund vilar på ett arbete som genomförs på kort tid under knappa förhållanden och utan garanti att få fortsätta, men som samtidigt på ett övertygande sätt ska genomsyras av en tro på och förberedelse inför framtiden.

De knappa förhållandena sätter fingret på tiden som en nödvändig resurs som man skulle önska mer av i kvalificeringsarbete. Det som är problematiskt är att den korta tidsperioden innebär att det inte går att ha anställda i den utsträckning som man kanske hade önskat. Tanken om att fler anställda skulle kunna bidra till att få ut mer arbetstid under en tidsbegränsad kvalificeringsperiod faller på att det kräver ekonomiska resurser som Ibn Rushd inte har haft. En anställd tjänstemannastab skulle kunna ha underlättat att förena kvalificeringsarbetets kortsiktighet med studieförbundets långsiktiga vision om att bli ett etablerat studieförbund. Det lugn och den möjlighet till metodiskt arbete som en långsiktighet kan ge har fått stryka på foten för kortsiktiga lösningar. Nu har man istället fått arbeta på delvis andra sätt.

En drivkraft genom kvalificeringsarbetet har varit den nationella styrelsens vilja att lyckas. Det har bland annat tagit sig uttryck i att det har varit en arbetande styrelse, men det har funnits gränser för vad en ideell styrelse mäktar med. En viktig lärdom som gjorts under kvalificeringsperioden är att det kan vara viktigt att skilja på vilka uppgifter förtroendevalda och anställda tjänstemän har.

Avslutningsvis kan påpekas att Ibn Rushd på relativt kort tid gått från en organisation med ideella krafter till en organisation med anställda personer (om än i måttlig utsträckning). De krav som ställs på studieförbundet innebär anställd personal och en långsiktighet för att kunna realiseras. I detta tidsperspektiv förefaller Ibn Rushd ha kommit förhållandevis långt. De har kommit in i ett nytt sammanhang, i studieförbundssfären, som har ett speciellt sätt att se på världen. I detta kan man bland annat se att folkbildningskunnandet är väsentligt. Det är ett kunnande som Ibn Rushd börjar ta till sig, och samtidigt göra det på sitt sätt. Med andra ord flätas detta kunnande samman med den egna ideologiska eller värdemässiga utgångspunkten. Denna sammanflätning kan sägas utgöra ett studieförbunds själ, något som är väl så viktigt att ha för ett studieförbund som regelboksstyrda administrativa rutiner och stor verksamhetsvolym. Att anamma detta folkbildningskunnande, eller annorlunda uttryckt att förbundet besjålas av folkbildningens idé, är en annan process som sker under kvalificeringsperioden.

4. Distrikt genomför folkbildningsverksamhet

Den nationella nivån har ett övergripande ansvar för studieförbundet i sin helhet. När det gäller kvalificeringsarbetet är det personer på den nationella nivån som till exempel kommunicerar med Folkbildningsrådet kring återkoppling på kvalificeringsarbetet eller med Sensus om de mer strategiska uppläggen kring samverkan. Den nationella nivån arrangerar inte några studiecirklar utan det sker på distriktsnivån.

Ser man till Ibn Rushds tankar om att växa som studieförbund så innebär det att distrikten på sikt kommer att öka sina aktiviteter. Redan under kvalificeringsperioden har verksamhetsvolymen ökat samtidigt som man har börjat etablera en organisationsstruktur på distriktsnivå som anpassats till de administrativa krav som finns. Det är i distrikten som folkbildningsverksamheten genomförs och verkställs. På distriktsnivån är samverkan med Sensus tydlig då personer som anställs får sitt arbete förlagt till lokala Sensuskontor.

Ibn Rushd organiserar sitt arbete i fem distrikt. Det är en regionstruktur som Ibn Rushd har stått fast vid under kvalificeringsperioden trots att Sensus som de har haft ett nära samarbete med har en annan regionindelning.

Distriktsverksamheten i ett nationellt perspektiv

Inför det andra året av kvalificeringsperioden (2006) framhölls i en nationell verksamhetsplan att distriktens aktiviteter var väsentliga i arbetet med att utveckla såväl verksamhet som organisation. Målsättningar som rör organisationen handlar om att distriken ska:

- ta hänsyn till jämställdhet i sina styrelser,
- klara uppbyggnadsarbetet i sina distrikt,
- ha studiematerial som bidrar till kunskapsutveckling i distrikten,
- att följa upp förbundets kvalificeringsarbete, och
- att det anställs en halvtidstjänst, som distriktschef, per distrikt.

Ser man till de målsättningar som finns för verksamheten finner man ett tydligt kvantitativt mål för Ibn Rushd som helhet, nämligen att förbundet ska nå upp till 100 000 studietimmar. För att det ska vara möjligt måste det ske en effektivisering i distrikten, menar man i verksamhetsplanen för 2006. Detta effektiviseringsarbete ska ske med ny verksamhet, med ett utvecklat pedagogiskt arbete, med att distrikten har cirkelledarutbildningar i lokala föreningar, med att man utvecklar vissa idéer samt engagerar sig i projektet tillsammans med Sensus.

Genom att betrakta dessa målsättningar i backspegeln sommaren 2007 kan vi sätta dem i relation till att förbundet successivt gör nya erfarenheter i den komplexa etableringsprocess som de är inne i. Att kvalificera sig som studieförbund innebär helt enkelt att etablera sig som studieförbund. De krav och villkor som Folkbildningsrådet arbetar efter uppfattas mer komplexa ju mer Ibn Rushd kommer in i arbetet. Det gör att man ser att det är en längre väg att gå när det handlar om att kvalificera sig än man först tänkte. Den målsättning om ett visst antal studietimmar som ett år tycks vara rimlig, ter sig ett år senare när man lärt sig att studieförbundsarbetet är krävande, som väl optimistiska. Av samtal med representanter för Ibn Rushd framgår att man under våren 2007 talar om att utvecklingen mot ett stort antal studietimmar är en mödosam väg att vandra. Det tar tid att nå målet. Fortfarande håller man fast vid att man ska bli ett etablerat studieförbund i svensk folkbildning. Lika fast är man i tron om att man kommer att samla många deltagare framöver. Dock ser man att det kommer att ta längre tid än vad man trodde inledningsvis. Det innebär inte att man dragit i bromsen, snarare tvärtom. Man fortsätter med att arbeta för att skapa en stabil verksamhet.

En annan sak värd att påpeka kring Ibn Rushds utveckling är att dess nationella profil blivit tydligare i förbundet. Under den inledande delen av kvalificeringsperioden noterades att det i distrikten upplevdes som att det fanns en viss Stockholmscentrering. Några menade att man skulle kunna förlägga förbundskansliet utanför Stockholm för att på så sätt stryka under att man är ett annorlunda studieförbund. Efterhand som kvalificeringsarbetet har fortskridit tycks denna uppfattning ha försvunnit. Mot slutet av perioden förefaller istället den interna bilden av Ibn Rushd vara att det är ett nationellt studieförbund. Med andra ord framtonar en bild av ett enat nationellt studieförbund. Man upplever sig var ett studieförbund där alla distrikt är med och bidrar till förverkligandet av ett muslimskt studieförbund.

När de gäller distriktsstyrelserna kan man säga att det har varit förändringar i dessa. Personer som fått uppdrag har slutat i förtid. I en del fall finner man samma mönster som på riksnivå, nämligen att de har blivit tjänstemän i förbundets verksamhet eller så har personer slutat av andra orsaker. En tidigare viceordförande som blev ordförande uppmärksammade att många av dem som satt i distriktsstyrelsen var aktiva i flera föreningar samtidigt.

Verksamheten drivs av deltidsanställda studiekonsulenter

I samverkan med Sensus har Ibn Rushd kunnat deltidsanställda studiekonsulenter. Arbetet som studiekonsulent inom Ibn Rushd har under kvalificeringsperioden inneburit att man har en grundtjänst vid ett Sensuskontor. Nedan visas ett exempel på hur en sådan tjänst beskrivs i en platsannons.

Tjänsten är en projektanställning 75% t.o.m. 2007-12-31 med eventuell förlängning.

Vi söker dig som

- har god kännedom om folkbildning
- har kunskap om islamisk kultur
- delar Ibn Rushds grundidé

Dessutom

- har en dokumenterad pedagogisk kunskap och erfarenhet
- har förmåga att skapa och upprätthålla långsiktiga relationer
- har en god kommunikativ förmåga och hög integritet
- kan strukturera din tid och ditt arbete på ett självständigt sätt
- är ansvarsfull, initiativrik och stresstålig
- har en dokumenterad vana att arbeta med datorstöd

Tjänsten innebär även arbete på kvällar och helger.

Detta exempel är hämtat från en annons som fanns på Ibn Rushds webbplats sommaren 2007. De krav som ställs i annonsen visar på ett par saker. Det ena är att personen ska vara insatt i vad folkbildning är. Dessutom ska denna person ha kännedom om islamisk kultur vilket kan tyckas självklart då det rör sig om att arbeta för ett islamiskt förbund. Det andra som framhålls i annonsen är ett antal egenskaper eller förmågor som den sökande förväntas ha. Till delar kanske dessa förmågor ter sig allmänna och vanligt förekommande i platsannonser, men de kan även användas för att illustrera arbetet med att vara studiekonsulent i Ibn Rushd.

I några avsnitt nedan kommer dessa egenskaper och förmågor att användas för att peka på aspekter i studiekonsulenternas arbete med att etablera studieförbundsverksamhet, i form av exempelvis studiecirklar och kulturprogram.

Ett kompakt arbete fyller tjänstgöringsgraden

Studiekonsulenterna uppger att de uppskattar sitt arbete. Det beskrivs som fritt i termer av att man har möjlighet att planera och genomföra det efter eget huvud. Med andra ord uppskattas det som i annonsen omnämns som att självständigt få forma sitt arbete och att avsätta den tid som behövs. I samtal med studiekonsulenter har det framkommit att de mycket enkelt fyller upp sin arbetstid. Arbetet handlar till övervägande del om att skapa kontakter med föreningar som är intresserade av folkbildningsverksamhet. Andra arbetsuppgifter följer med vissa verksamhetsinslag. Exempelvis kan en studiekonsulent hamna som kontaktperson och regionalt drivande för de nationella projekt som finns inom Ibn Rushd. Det medför att man sitter med i nationella arbetsgrupper. Dessa nationella åtaganden menar en konsulent ingår i arbetet på ett sätt, men att det på ett annat sätt inte gör det. Det som sker är att de arbetsuppgifter på disktritsnivå man är anställd för att genomföra kompletteras med arbete på nationell nivå.

På detta sätt framkommer att till exempel en 75-procentig-tjänst (som den som beskrivs i annonsen ovan) lätt blir kompakt. Det är mycket arbete som denna tjänst ska rymma, samtidigt som man själv som studiekonsulent ska lära sig arbetet. Till de negativa sidorna hör, enligt någon konsulent, att det egna livet fylls av Ibn Rushd. Timmarna som ägnas åt Ibn Rushd är många och långa. Som annonsen framhåller sker arbetet emellanåt på obekvämt arbetstid. Det innebär att kvällar och helgdagar kan gå åt till arbete med Ibn Rushd. Helgerna kan till exempel ägnas åt att genomföra studiecirkelledarutbildning i föreningar eller med personer som ska arbeta med cirklar i de nationella projekten. På helger har ideella föreningskrafter tid att samlas för att utbilda sig. Kvällarna går åt till att besöka föreningar eller att delta i projektträffar. Någon beskriver det som att privatpersonen uttraderas och man blir istället en del av Ibn Rushd.

Studiekonsulenter har flera lojaliteter

Det framkommer att studiekonsulenterna har flera lojaliteter. En lojalitet är gentemot det Sensuskontor där man arbetar. Det är där man har sina arbetskamrater och sin arbetsgemenskap. Ofast är man ensam Ibn Rushd:are på sin arbetsplats. En del studiekonsulenter har haft möjlighet att få en heltidstjänst genom att de arbetar med mer Sensusspecifik verksamhet på resterande tid upp till heltid. Detta kan ge

en lojalitet gentemot Sensus och de personer man arbetar nära. Här kan man uppmärksamma att vissa konsulenter talar om Ibn Rushd i termer av dom.

”Jag hoppas att det lyckas för dom att bli ett eget studieförbund.”

Detta sätt att beskriva sitt arbete visar på ett möjligt dilemma för Ibn Rushd, nämligen att personer upplever att de snarare arbetar för Sensus. Detta kan ses som en sida av det någon beskrev som att studiekonsulenterna hade blivit ”sensusfierade”, det vill säga att de har blivit som en del av Sensus.

En annan lojalitet visas mot Ibn Rushd och dess strävan om att bli ett statsbidragsberättigat studieförbund. Man ser en poäng i att studieförbundssfären utökas med ett muslimskt studieförbund. Denna lojalitet förefaller ha en drivkraft i att förbundet en dag ska kunna stå på egna ben. Denna lojalitet är skälet till att flera studiekonsulenter arbetar intensivt. De kämpar för att Ibn Rushd ska bli ett eget studieförbund

Dessutom finns en lojalitet gentemot den egna gruppen, med andra ord med muslimer i Sverige. Detta framkommer när studiekonsulenter berättar om verksamhet som riktas mot just muslimer i Sverige. De som arbetar verkar vara besjälade av Ibn Rushds folkbildningsmission. En studiekonsulent menar att det svenska samhället behöver den verksamhet som Ibn Rushd bedriver då den integrerar muslimer i det svenska samhället. De blir en del i samhället. Dessutom kan det leda till att islam betraktas som en religion i Sverige och inte ett problem.

I samband med detta kan studiekonsulenternas formella relation till de två studieförbunden beaktas. Ett dilemma med just den samverkan man haft med Sensus var en otydlighet i studiekonsulenternas relation till Sensus och Ibn Rushd. Sensus är deras arbetsgivare, medan Ibn Rushds rektor är deras chef. Om en distriktsstyrelse har invändningar mot hur en studiekonsulent i deras distrikt genomför sitt arbete ska de gå via rektor, med andra ord ska de inte gå direkt till konsulenten.

Uppsökande verksamhet föregår folkbildningsverksamhet

Mycket av arbetet som studiekonsulenterna ägnar sig åt handlar om att nå ut med folkbildning till olika föreningar och organisationer. Det tar sig uttryck i ett uppsökande arbete där konsulenter bildligt talat går runt och knackar på hos föreningar i distriktet. Berättelser från distriktet visar att man under kvalificeringsperioden företrädesvis sökt kontakt med islamska föreningar i distriktet. Det framhålls dock att alla föreningar som är intresserade av att arrangera folkbildningsverksamhet i samverkan med Ibn Rushd är välkomna.

Det poängteras att det Ibn Rushd erbjuder är folkbildning och inte något annat, exempelvis islam, som konsulenterna går ut med. Studiekonsulenter poängterar att de tar reda på vilka behov föreningarna har. Utifrån dessa behov försöker man se-dan hjälpa föreningarna att få den folkbildningsverksamhet som passar dem.

Uppsökandet är en mödosam verksamhet

Det är vanligt att de studiekonsulenter som har arbetat åt Ibn Rushd använder sina privata kontakter i föreningsvärlden. Det är genom dessa som de inledningsvis kommer in i föreningar för att starta folkbildningsverksamhet. Det gör att man kan se att förbundets verksamhet växer på orter där studiekonsulenterna har bäst kontaktnät. Trots att de har goda kontakter beskrivs det uppsökande arbetet som mödosamt.

Om man betänker att det är få distrikt så är det lätt att förstå att det finns många föreningar att söka upp. Med en begränsad personalstab blir detta ett tidskrävande arbete. Det går inte att få föreningar engagerade efter endast ett möte. Det handlar snarare om en process som tar tid. I ett par distrikt har man mot slutet av kvalificeringsperioden haft två studiekonsulenter. Arbetet har underlättats och effektiviserats genom att de har kunnat fokusera på delar av ett distrikt, istället för hela.

En aspekt som har uppmärksammats av flera personer som vi har varit i kontakt med är att en del föreningar inte är så bevärdade i den svenska föreningsdemokratien. En Sensusanställd beskriver dessa föreningar som omogna. De arbetar inte som svenska föreningar. En studiekonsulent inom Ibn Rushd menar att det emellanåt utgör en svårighet att föreningarna de söker upp inte har en förankring i den svenska föreningskulturen. De kan ha sina rötter i länder som inte har en föreningskultur. På detta sätt tycks det uppsökande arbetet även handla om att stärka föreningar i att vara föreningar.

Kvalificeringsperioden medför osäkerhet och stress

Även om studiekonsulenterna förefaller gilla sitt arbete och att de kan arbeta fritt, upplever de en del problem. Ett dilemma som framhålls är att det finns krav på studiekonsulterna som kan upplevas störa arbetet. Det kan vara så att istället för att kanske fokusera på en större tätorts föreningar kan man känna sig tvingad att ge sig ut i distriktet. Den enskilde konsulenten kan se det som ett tidsspill med många och långa resor. Men för Ibn Rushd som studieförbund kan det vara värdefullt att visa att de har verksamhet på fler orter.

Dessutom har orealistiska förväntningar från distriktsstyrelser medfört såväl osäkerhet som stress hos konsulenter. Det förefaller ha rört sig om en kommunikationsproblematik där man inte fullt ut ser vad som sker på fältet. Det är lätt att tycka att konsulenternas arbete borde gå snabbare än det gör. Under kvalificerings-

periodens gång har det skett förändringar som innebär att styrelserna bättre förstår vad folkbildning är. Det har skett genom att styrelsemedlemmar fått utbildning om folkbildning. Dessutom har det i vissa distrikt kommit in personer som har erfarenheter av folkbildning och studieförbundsarbete.

En osäkerhet som setts under kvalificeringsperioden har att göra med att Ibn Rushd ännu inte är ett statsbidragsberättigat studieförbund. Det har medfört att en del föreningar ligger lågt med att aktivera sig i Ibn Rushds regi. De vet inte ännu om det kommer att bli godkänt och detta medför naturligtvis en ovisshet inför framtiden. På detta sätt kan man alltså se att kvalificeringsprocessens konstruktion blir en hämsko för arbetet att rekrytera nya deltagare och nya medlemsorganisationer.

En konkurrenssituation med andra studieförbund

Det finns från distriktsnivån röster som pekar på en slags konkurrenssituation med andra studieförbund. Den innebär att föreningar och organisationer väger Ibn Rushd mot andra studieförbund. Någon beskriver det som att personer i föreningar lärt sig att spela ut olika studieförbund mot varandra. Studieförbunden konkurrerar med den ersättning de kan ge till föreningar. Som ett litet och inte etablerat studieförbund upplever Ibn Rushd att de inte kan erbjuda lika mycket pengar per studie-timme till föreningar som andra förbund. Detta är en form av konkurrens som en Ibn Rushd anställd inte trodde fanns inom folkbildningen.

En annan sida av detta är att de lokala föreningarna kanske inte fullt ut litar på Ibn Rushd. De vet inte vad Ibn Rushd går för och om de klarar sina åtaganden. Med kvalificeringsarbetet följer att framtiden är oviss. Det ger en osäkerhet i kontakter gentemot föreningar. Andra etablerade studieförbund har här ett försprång då föreningar vet att de har fungerande rutiner. Ytterligare en sida av denna konkurrenssituation är att föreningar avvaktar med att ansluta sig till Ibn Rushds verksamhet till dess att de har blivit ett eget studieförbund. Vissa föreningar har också uttryckt att de har någon form av kontrakt eller avtal med andra studieförbund om att förlägga sin verksamhet dit, vilket omöjliggör för dem att arbeta ihop med Ibn Rushd.

Man kan dock se att en del distrikt lyckats rekrytera föreningar och organisationer just därför att de är ett muslimskt studieförbund. Vid sidan av pengar som konkurrensmedel finns således en mer ideologiskt betonad konkurrens. Föreningar söker sig därmed till studieförbund som har en profil de sympatiserar med. Från distrikten nämns att de har verksamhet tillsammans med föreningar som företräder olika riktningar inom islam. Det upplevs positivt då det ökar möjligheterna att bli ett brett muslimskt studieförbund.

Med fem distrikt täcker Ibn Rushd hela Sverige

Ibn Rushd har valt att organisera sin verksamhet i fem distrikt. Det första distriktet, som var Stockholmsdistriktet, bildades samtidigt som Ibn Rushd 2001. Med åren har distriktsnivån utvecklats. Det visar sig att det är ett krävande arbete som är långt från klart. I dag bedrivs verksamhet i samtliga distrikt. Dessutom uppvisar samtliga distrikt en ökning i verksamhet och antal studietimmar.

Utan samverkan med Sensus hade det troligtvis varit svårt att bedriva verksamhet i samtliga fem distrikt. Nu har de studiekonsulenter som arbetat åt Ibn Rushd kunnat arbeta i en organisation med folkbildningskunniga människor. Dessutom har ju Sensus haft ett intresse i att det kommer in studietimmar från studiecirklar och andra arrangemang.

Distriktens arbete resulterar i fler studietimmar

Med en snabb blick på verksamhetsstatistik kan man notera två saker. Den första är att Ibn Rushd har fler bidragsberättigade studietimmar än de 25 000 som Folkbildningsrådet har satt som gräns. Det andra är att man i distrikten har lyckats öka verksamheten mätt i antal statsbidragsberättigade studietimmar under kvalificeringsperioden. Dessutom har det i ett tidigare avsnitt framkommit att genom Ibn Rushds arbete med att utveckla fler projekt finns förhoppningar om att verksamheten ska öka ytterligare.

Tabell 1. Tabellen nedan visar Ibn Rushds studietimmar år 2005 och 2006 dels fördelat på studieförbundets fem distrikt dels på hela organisationen.

	Studietimmar	Studietimmar
	2005	2006
Mitt Sverige	5 397,2	9 888,1
Norra Sverige	1 066,2	3 387,2
Stockholm-Uppsala	14 359,2	18 555,5
Sydsverige	6 853,6	13 581,8
Västra Sverige	6 169,3	4 950,6
Totalt	33 845,5	50 363,2

Tabellen ovan visar att Ibn Rushds verksamhet växer mätt i antalet bidragsgivande timmar. Den visar också att distriktet Stockholm-Uppsala och Sydsverige är tongivande distrikt när det gäller studieförbundets antal studiebidragsberättigade timmar.

Ett sätt att tydliggöra proportionerna på denna ökning är att se hur många procent den har ökat. Ibn Rushd har ökat sin verksamhet med cirka 48 procent 2006 jämfört med 2005. Det minsta distriktet, Norra Sverige, har haft den största ökningen med cirka 318 procent. Två distrikt har nästan lyckats fördubbla sin verksamhet under kvalificeringsperioden, det är Mitt Sverige som har ökat med 83 procent och Sydsverige som har haft 98 procents ökning. En del av dessa öknings kan hänskjutas till att förbundet har arbetat några år. Det innebär att arbetet distriktens studiekonsulenter lagt ner ger frukt över tid.

Ett annat sätt att beskriva verksamheten är att se fördelningen mellan studiecirklar, kulturprogram och annan gruppverksamhet. Viktigt att notera är att tabellen nedan visar studietimmarna för två hela år, 2005 och 2006, och för det första halvåret 2007.

Tabell 2. Tabellen nedan visar Ibn Rushds studietimmar fördelat på de tre verksamheterna studiecirklar, kulturprogram och annan gruppverksamhet åren 2005, 2006 och första halvåret 2007.

	År 2005	År 2006	Första halv- året 2007
Studiecirklar	17 256,0	28 650,0	33 557,0
Kulturprogram	4 617,5	14 300,7	2 489,3
Annan gruppverksamhet	11 972,0	7 412,5	11 338,0
Studietimmar bidrag	33 845,5	50 363,2	47 384,3

Av tabellen framgår att Ibn Rushd under såväl det första som det andra kvalificeringsåret har klarat målet om 25 000 studietimmar. Vidare finner man att studiecirklar står för den största andelen av den verksamhet som ger statsbidragsgrundande studietimmar. Dock utgör cirklarna 51 procent av verksamheten 2005 och 56 procent år 2006. Motsvarande siffra för det första halvåret 2007 är 70 procent. Med andra ord har det skett en markant utveckling i distriktet.

Om verksamheten istället betraktas med fokus på innehåll framkommer att ämneskategorin ”Annan utbildning i religion” samlar en stor del av verksamheten. Inom Ibn Rushd har man noterat att rubriceringen i det administrativa datorsystemet Gustav är grovkornig. Det gör att mycket av den verksamhet som man bedriver beskrivs som ”Annan utbildning i religion”. Detta synliggör inte, enligt Ibn Rushd, de skillnader som finns mellan olika kurser. För förbundet skapar det problem med att exempelvis identifiera vilka studiecirklar som är mest populära. För en planering och utveckling av verksamhetsutbudet skulle en mer specificerad redovisning vara önskvärd.

Andra stora ämnesgrupper är ”Annan utbildning i främmande språk” och ”Modersmål andra än Svenska”.

Ibn Rushd Norra Sverige

Distrikt Norra Sverige är Ibn Rushds yngsta distrikt som bildades i juni 2005. Geografiskt breder distriktet ut sig från Dalarna och Gävleborgs län i söder via Västerbottens, Jämtlands, Västerbottens upp till Norrbottens längst upp i norr. 2007 arbetar två studiekonsulenter i distriktet. Den ena har sin bas i Gävle och den andra i Umeå. Det framkommer att det inte finns så många islamiska föreningar i norra distriktet. Verksamheten inriktas främst mot arbete gentemot föreningar och organisationer. En studiekonsulent meddelar att han hjälpt till att starta en förening. Man bedriver främst verksamhet inom projektet ”Integration och folkbildning”. Man vänder sig till nyanlända muslimer i Sverige

Inom distriktet har man under 2007 börjat föra samtal med kommuner för att berätta om sin verksamhet. Andra exempel på verksamhet är att man deltagit i informationsträffar med landsting där sjukvården varit intresserad att lära mer om islam och muslimer.

Tabell 3. Antal statsbidragsgrundade studietimmar i Ibn Rushd distrikt Norra Sverige fördelat på verksamhetsformerna studiecirklar, kulturprogram och annan gruppverksamhet.

	2005	2006
Studiecirklar	753,0	1 293,0
Kulturprogram	138,7	276,5
Annan gruppverksamhet	174,5	1 817,7
Studietimmar bidrag	1 066,2	3 387,2

Betraktas utvecklingen från år 2005 till 2006 finner man att verksamheten på alla sätt har ökat. Det har skett en förändring i fördelningen mellan de olika genomförandesätten. Studiecirklar stod 2005 för 70 procent av distriktets verksamhet, medan det 2006 endast var 36 procent.

Ibn Rushd Stockholm-Uppsala

Ibn Rushd Stockholm-Uppsala som är det äldsta distriktet bildades 2001. Distriktet som producerar fler studietimmar än något annat består av Stockholms, Uppsala

och Gotlands län. Stockholm-Uppsala arbetar med folkbildningsarbete tillsammans med sina medlemsorganisationer och i olika projekt. Föreningar i distriktet har besökts och de har skolats in i folkbildningsarbetet. Det visar sig att många föreningar sysslar med folkbildningsliknande verksamhet varpå steget till att etablera verksamhet i Ibn Rushds regi inte är så långt. Denna verksamhet handlar ofta om samtal i grupp kring religionsspörsmål eller samhällsfrågor.

Det bedrivs seminarieverksamhet och olika typer av kulturarrangemang. Bland projekt kan nämnas ett pilotprojekt som bedrivs i två förorter. Det handlar om en religionsdialog som innebär att se på samhällsföreteelser ur såväl islams som kristendomens perspektiv. Det finns planer på att erbjuda öppna kurser för allmänheten.

Tabell 4. Antal statsbidragsgrundade studietimmar i Ibn Rushds distrikt Stockholm Uppsala fördelat på verksamhetsformerna studiecirklar, kulturprogram och annan gruppverksamhet.

	2005	2006
Studiecirklar	6 373,0	9 772,0
Kulturprogram	6 336,4	6 424,0
Annan gruppverksamhet	1 642,5	2 359,5
Studietimmar bidrag	14 359,2	18 555,5

Jämförs verksamhetsåren 2005 och 2006 finner man att det har skett en utveckling mot fler studiecirklar. Under år 2005 är det ungefär lika många studietimmar som kommer från studiecirklar som från kulturarrangemang. Under 2006 är andelen studietimmar från studiecirklar fortfarande ungefär hälften (52 procent) medan kulturarrangemang står för en mindre del.

Ibn Rushd Mitt Sverige

Ibn Rushd Mitt Sverige är ett geografiskt vidsträckt distrikt som består av Värmlands, Örebro, Västmanlands, Sörmlands och Östergötlands län. Distriktet har två studiekonsulenter 2007 där den ena utgår från Katrineholm och den andra från Linköping. I distriktet arbetar man med folkbildningsarbete tillsammans med föreningar och organisationer. Det finns planer på att arrangera öppna studiecirklar för allmänheten.

Inom distriktet har man under senaste året haft utbildning av studiecirkelledare.

Tabell 5. Antal statsbidragsgrundade studietimmar i Ibn Rushds distrikt Mittsverige fördelat på verksamhetsformerna studiecirklar, kulturprogram och annan gruppverksamhet.

	2005	2006
Studiecirklar	2 375,0	4 475,0
Kulturprogram	3 022,2	5 088,1
Annan gruppverksamhet	0	325,0
Studietimmar bidrag	5 397,2	9 888,1

Även om tabellen visar att förbundet har ökat sin totala andel bidragsberättigade studietimmar finner man att förhållandet mellan studiecirklar och kulturarrangemang är ungefär lika år 2005 och 2006. Tabellen visar att kulturprogram svarade för 56 procent av verksamheten år 2005 medan den siffran för år 2006 är 51 procent.

Ibn Rushd Sydsverige

Ibn Rushd Sydsverige består av Skåne, Blekinge, Kronobergs och Kalmar län. I distriktet finns 2007 två studiekonsulenter. I Sydsverige bedrivs ett omfattande arbete på flera fronter. En del av verksamheten är den typ av cirkelverksamhet som bedrivs i föreningar och organisationer, som beskrivits ovan för de övriga distrikten. Det är till exempel studiecirklar som arrangeras inom ramen för ”Integration och folkbildning” som ”Att leva som muslim i Sverige”. Distriktet arbetar även med ”Fredsagenterna”.

Utöver det bedrivs en varierad verksamhet. Distrikten har utvecklat olika utbildningspaket på temat ”Muslim i Sverige”. Dessa riktar sig till olika offentliga organisationer som exempelvis kommunala förvaltningar och bostadsbolag. Utbildningarna behandlar teman som islam, integrations- och arbetsmarknadsfrågor. Detta kan även ses som exempel på samverkan som man i distriktet söker med kommuner. Flera projekt gentemot kommuner är på gång.

Utöver detta finns det andra projekt. Ett sådant beskrivs som en kompletterande kurs för imamer verksamma i Skåne. Den tar upp frågor om det svenska samhället. Ett annat projekt riktar sig till ungdomar. Syftet är att de ska reflektera över sin identitet som muslimer i Sverige.

I Distrikt Sydsverige arbetar man delvis med projekt för att de genererar pengar till distriktet. På så sätt kan man anställa personer som under en kortare tid arbetar med projektet samtidigt som de bidrar till att utveckla Ibn Rushd.

I distriktet erbjuds öppna cirklar för allmänheten i form av matlagningscirklar.

Dessutom planeras cirklar riktade till allmänheten om islam och livet som muslim i Sverige.

Tabell 6. Antal statsbidragsgrundade studietimmar i Ibn Rushd distrikt Sydsverige fördelat på verksamhetsformerna studiecirklar, kulturprogram och annan gruppverksamhet.

	2005	2006
Studiecirklar	4 957,0	9 640,0
Kulturprogram	160,6	80,3
Annan gruppverksamhet	1 736,0	3 861,5
Studietimmar bidrag	6 853,6	13 581,8

Tabellen visar att verksamheten i distriktet har ökat. Det man finner är att studiecirklar står för merparten av verksamheten såväl 2005 som 2006. År 2005 var andelen studiecirklar 72 procent medan det 2006 var 71 procent av verksamheten.

Ibn Rushd Västra Sverige

Distriktet består av de tre länen Västra Götaland, Halland och Jönköping. I distriktet finns en studiekonsulent. Under sommaren 2007 slutade studiekonsulenten varpå en nyrekrytering skedde. Studiekonsulenten utgår från Göteborg. Hittills har verksamheten inom distriktet varit inriktad på folkbildningsarbete i organisationer och föreningar. Studiecirklar bedrivs i medlemsföreningar. Bland projekten kan nämnas ”Att leva som muslim i Sverige”, som ger kurser runt om i distriktet. Det finns också ett par aktiva Fredsagenter. Förörternas Riksdag kommer att inledas i Bergsjön i september 2007. I Västra Sverige erbjuds också öppna kurser för allmänheten.

Tabell 7. Antal statsbidragsgrundade studietimmar i Ibn Rushds distrikt Västra Sverige fördelat på verksamhetsformerna studiecirklar, kulturprogram och annan gruppverksamhet.

	2005	2006
Studiecirklar	2 798,0	3 470,0
Kulturprogram	2 306,8	890,6
Annan gruppverksamhet	590,0	590,0
Studietimmar bidrag	5 694,8	4 950,6

Av tabellen framkommer att distrikt Västra Sverige har tappat i bidragsberättigade timmar från år 2005 till 2006. En förklaring som ges till det är att det skedde ett byte av studiekonsulent. Detta stryker under att verksamheten under uppbyggnadsfasen är sårbar då den kan vara kopplad till kontakter som enskilda personer etablerat. Dessutom framkommer att andelen studiecirkel var 49 procent år 2005 medan det 2006 var 70 procent.

Reflektion kring distriktsnivån

Ibn Rushd har under lång tid arbetat med att etablera en organisation som gör det möjligt att växa som förbund. Som vi redan sett arbetas det med att etablera ett nationellt kansli och ett antal distrikt. Intressant med distriktsnivån i Ibn Rushds fall är att de anställda studiekonsulenterna arbetar vid Sensus-kontor. De har lärt sig studieförbundsarbetet genom att arbeta i ett etablerat studieförbund.

Arbetet som studiekonsulent har beskrivits som roligt men arbetsamt. Det har framkommit att det tar tid att etablera studieförbundsverksamhet i föreningar och organisationer. Dessutom har de föreningar som Ibn Rushd vänder sig till beskrivits vara oerfarna av att verka som förening i Sverige. Det gör att det har tagit ytterligare tid i anspråk att få igång verksamhet i dessa föreningarna. Det är en trolig förklaring till att de distrikt som utökats med ytterligare en konsulent också lyckats öka antalet studietimmar.

För att erhålla god kvalitet önskar man att de som är cirkelledare har gått en cirkelledarutbildning. Det innebär att innan ett större antal cirkel kan komma igång måste det arrangeras cirkelledarutbildningar i distrikten. Mot slutet av kvalificeringsperioden har ett antal cirkelledare utbildats i distrikten.

En annan aspekt som uppmärksammats är att folkbildningskunnandet i distrikten inledningsvis har skilt mellan förtroendevalda och studiekonsulenter. De sistnämnda arbetar ju dagligen med folkbildningsverksamhet i ett etablerat studieförbund. De erhåller på detta sätt en förtrogenhet med dels folkbildningsbegreppet i sig, dels med de mer administrativa och praktiska begränsningar som finns. Det gör att det inledningsvis i vissa distrikt fanns problem i dialogen mellan styrelser och studiekonsulenter. Under kvalificeringsperioden har dock distriktsstyrelser fått lära mer om folkbildning, likaså att man vid val ersatt avgående ledamöter med personer som har folkbildningsvana. Detta visar vikten av att det finns en gemensam kunskapsgrund i ett studieförbund om vad folkbildning är.

5. Etablerade studieförbunds syn på etablerandet av ett nytt studieförbund

Om Ibn Rushd blir ett eget statsbidragsberättigat studieförbund blir det en del i den svenska studieförbundssfären. För att kunna resonera om Ibn Rushds möjligheter att agera efter ett eventuellt godkännande som statsbidragsberättigat studieförbund kan det vara på sin plats att notera hur rektorer för andra studieförbund samt tjänstemän från Folkbildningsrådet och Folkbildningsförbundet resonerar kring detta. Väsentligt att notera är att de studieförbundsrepresentanter som intervjuats dels talat mer generellt om fenomenet att etablera ett nytt studieförbund, dels specifikt om etablerandet av studieförbundet Ibn Rushd.

I intervjuerna framkommer att rektorerna för de andra studieförbunden liksom representanterna från Folkbildningsrådet och Folkbildningsförbundet, välkomnar ett nytt studieförbund samtidigt som en del ser problem som kan uppstå för och på grund av ett nytt studieförbund.

Ett nytt studieförbunds vara eller inte vara

Ett resonemang som förs i intervjuerna rör nya studieförbunds vara eller inte vara. Samtidigt som det finns en öppenhet för att nya studieförbund ska kunna etableras finns det uppfattningar som begränsar denna öppenhet. Ett skäl för att etablera nya studieförbund är att de svarar mot behov som finns i samhället som befintliga studieförbund inte kan uppfylla. En begränsning är att man menar att varje sårintresse inte kan starta ett eget studieförbund då det inte kan finnas hur många studieförbund som helst. Studieförbundssfären verkar vara begränsad. Etablerade studieförbund borde kunna hysa ”nya” studieförbund istället för att de etableras som självständiga statsbidragsberättigade studieförbund.

Nya studieförbund ska vara motiverade av folkbildningsbehov i samhället

Nya studieförbund är motiverade om de svarar mot ett behov av folkbildning som de etablerade förbunden inte kan tillfredställa, menar några av de intervjuade. Befintliga studieförbund har inte möjlighet att nå ut till alla grupper i samhället. Detta visar på en medvetenhet om att studieförbundens möjligheter att uppmärksamma olika rörelser eller intressegemenskapers engagemang och behov är begränsade. Samhällsutvecklingen leder hela tiden till förändringar.

”... är det ju inte säkert att vi nio når nya målgrupper. Och tar man nu med den befolkningsstruktur vi fått i det här landet är det inte alls säkert att vi som är etablerade eventuellt kan suga upp alla dom och de kanske inte alls passar in i vår verksamhet. Muslimer och vad det nu kan va. Det kanske inte alls är fel att dom skulle få ett eget studieförbund.”

Denna tankegång pekar alltså på att samhället förändras och därmed uppstår nya behov av folkbildning. På detta sätt synliggörs nya grupper som folkbildningen inte har nått tidigare. Om inte befintliga studieförbund har möjlighet att nå dessa grupper är det motiverat att det etableras nya studieförbund.

Ett studieförbund måste vara bredare än ett särintresse

En annan tankegång i intervjuerna innebär en begränsning för vilken typ av organisationer som kan blir studieförbund. Begränsningen innebär att inte varje intressegruppering kan starta ett eget studieförbund. Även om resonemanget förs i tämligen allmänna ordalag används Ibn Rushd som ett exempel för att understryka skillnader mellan olika intressen.

Den typ av studieförbund som man inte finner vara lämplig är de som enbart företräder ett särintresse. Problemet med ett sådant särintresse är att det finns en risk för att det mer skulle handla om att några finansierade sina egna organisationer än att ägna sig åt en vidare folkbildningsverksamhet. De har inte den breda grund som man menar att ett studieförbund ska ha.

”Min tanke är nog att vi inte kan ha ett studieförbund för varje särintresse men jag tycker det här att vara en annan kultur, en annan religion, är utmärkande på ett annat sätt.”

Ibn Rushd beskrivs inte som drivna av ett sådant särintresse eller vara ett enfrågeförbund. Snarare poängteras att de företräder en stor grupp människor och att de gör det med utgångspunkt i en folkbildningstanke. Det förefaller som att Ibn Rushd i andras ögon representerar den typ av bred folkbildningskultur som ett studieförbund ska ha.

”Det får inte vara enfrågestudieförbund, men så ser jag inte Ibn Rushd. Det handlar ju om hela den muslimska kulturen med mängder av uttryckssätt. Jag är jättenyfiken och hela den muslimska problematiken i västvärlden.”

Ovanstående tankegångar handlar om att ett studieförbund måste ha en viss bredd. Det är inte acceptabelt att studieförbund enbart arbetar för en viss typ av verksamhet. Den bredd som efterfrågas innebär att förbundet står för en verksamhet som bidrar till mervärde för samhället.

Folkbildningen får inte riskera att utarmas av nya studieförbund

En tankegång som kompletterar de två föregående utgår från en värnande hållning om folkbildning. Det innebär att ett studieförbund ska verka utifrån en idémässig grund. Denna idémässiga grund, eller ideologi som den också benämns, består av ett studieförbunds egen profil i förening med en folkbildningsidé. En sådan idégrund ger ett stabilt studieförbund som inte enbart ser till en egennytta utan även till folkbildning i stort.

”... vore olyckligt om folkbildningen uteslutande blev en serviceorganisation för föreningarnas behov. Är det så att utvecklingen innebär att varje organisationstyp uppfattar att bli studieförbund är ett sätt att tillförsäkra oss ekonomiska resurser för att klara den egna organisationens utbildningsbehov då tycker jag att det är en djupt olycklig utveckling. Då blir det ett organisationsstöd eller aktivitetsstöd. Det måste finnas ett bredare anslag något kunskapsideologiskt perspektiv som har en viss bredd. Finns en risk att varje enskild rörelse vill ha ett eget studieförbund.”

Om studieförbund som saknar denna vidare folkbildningstanke etableras medför det en risk för att studieförbundssfären utarmas. Om ett studieförbund enbart ser till ett intresses bästa blir det för snävt. I citatet ovan flaggas till exempel för att studieförbund inte får bli ett sätt varpå ett studieförbund finansierar vissa föreningar.

Befintliga förbund ska kunna rymma en mängd intressen

Att befintliga studieförbund skulle kunna rymma fler intressen än vad de gör i dag är en annan tankegång som framträder i intervjuerna. Det framhålls att det i dag finns studieförbund som rymmer olika religiösa trosläror, till exempel finns samverkan mellan kristna och ortodoxa i andra studieförbund. Även den samverkan som Ibn Rushd och Sensus har genom ett samverkansavtal nämns som exempel på studieförbunds möjlighet att kunna rymma en mångfald av riktningar. Dessa exempel ser man som modeller för hur etablerade studieförbund kan arbeta för att uppmärksamma nya gruppers behov av folkbildning.

”... vi borde klara av att fånga upp nya rörelser och nya organisationer och ur integreringssynpunkt vore det väl naturligt att ett religiöst sammanhang som muslimer i Sverige skulle kunna rymmas hos ... av oss andra.”

Samverkan nämns som ett sätt varpå studieförbund kan inkorporera organisationer som vill driva folkbildningsverksamhet. Vi tolkar det som en bakomliggande folkbildningstanke vilken innebär att studieförbund kan integrera andra aktörer med folkbildningsbehov i sin egen verksamhet.

Detta sätt att resonera utgår från en reflektion av det egna förbundets möjlighet att finna former för en nära samverkan med organisationer som företräder andra intressen. En konsekvens av denna tankegång skulle kunna vara att det inte etableras nya studieförbund.

Alla studieförbund har en gång varit små

Slutligen återfinns en tankegång om att alla studieförbund har varit små. Alla har de börjat med små resurser i syfte att engagera människor i folkbildningsverksamhet. Ett sådant resonemang innebär att alla borde ha rätt att starta ett eget studieförbund. De farhågor som framkom ovan om att detta kan påverka den egna organisationen negativt berörs inte här. I stället handlar det om att relatera till hur de etablerade studieförbunden växte fram, och att nya organisationer torde ha rätt att göra samma sak.

”... ska självklart precis som vi andra få möjlighet att starta ett studieförbund. Har vi fått det så ska naturligtvis andra också få det. Och de här kriterierna det törs jag inte säga hur länge de funnits. De flesta av de studieförbund som finns idag har bildats på väldigt lite volym från början, det var ju medlemsorganisationer som startade verksamheterna, och där med-

lemsorganisationer har fått ytterligare stöd och bidrag till den verksamhet de facto bedrev innan.”

Denna tankegång har en utgångspunkt i en respekt för olika organisationers önskan att etablera studieförbund som bejakar de egna intressena och kulturen.

Nya förbund kan vitalisera studieförbundssfären

Ett annat tema som urskiljts i intervjuerna handlar om att nya studieförbund kan vitalisera studieförbundssfären. Tre huvudspår går att urskilja i detta tema. Det ena rör en ideologisk utveckling av studieförbundssfären. Nya studieförbund ska inte vara för snävt inriktade på en fråga, utan de måste bidra med en *ideologisk vidgning* som vitaliserar den gemensamma studieförbundssfären. Det andra spåret har en mer kritisk utgångspunkt. Genom att nya studieförbund bidrar med ett visst *ifrågasättande av en praktik* som de etablerade studieförbunden tar för given ges möjlighet att tillsammans reflektera över den gemensamma studieförbundssfären. Detta kan resultera i ett lärande som innebär en utveckling. Det tredje spåret i tankegången handlar om att nya studieförbund möjliggör *folkbildning för nya grupper*. Med Ibn Rushd som exempel framkommer att nya studieförbund kan nå grupper som saknat möjligheten att engagera sig. Att nya grupper får tillgång till folkbildning ses utveckla studieförbundssfären.

Nya studieförbund kan bidra till en ideologisk utveckling av studieförbundssfären

Det framhålls att ett nytt studieförbund kan bidra med en ideologisk utveckling av studieförbundssfären. Med till exempel Ibn Rushds inträde i studieförbundssfären möjliggörs tillförandet av ett islamskt tänkande, vilket kan innebära möjligheter att utveckla och stärka de etablerade studieförbunden.

”... skulle önska att det förändrade vissa saker, skulle önska att vi fick ideologiska diskussioner som det är en avsaknad av i studieförbund Skulle kunna ge lite näring till svåra ideologiska diskussioner. Men också det som är lite spänstigt. Det muslimska kulturarvet i Europa vet vi ingenting om det skulle vara jättespännande att få upp de här sakerna på agendan.”

Ett villkor för att den ideologiska utvecklingen kommer till stånd är att studieförbunden sinsemellan inleder samtal om dessa spörsmål. Sådana samtal skulle kunna sätta nya studieförbunds idégrunder i relation till de etablerades. Denna ideologiska utveckling kräver att de nya förbunden får och har möjlighet att bidra med en ideologisk breddning av studieförbundssfären.

”Generellt ska man inte motsätta sig tanken på nyetablering samtidigt ska man ställa kravet att studieförbund svarar mot någon ideologisk bredd som motiverar att man skapar ett nytt studieförbund. Får inte vara för smalt spektrum, då ska man inte ges dessa resurser.”

Med andra ord är den ideologiska utvecklingen villkorad av att nya studieförbund har en tydlig idégrund att stå på. Detta kan ses stryka under det som ovan nämndes som att studieförbund inte får vara snäva enfrågeförbund. Ett nytt studieförbund måste bidra med en ny ideologisk vinkel till det som de etablerade studieförbunden redan representerar. Detta kan tolkas som att studieförbundssfären formulerar ett villkor för etablerandet av nya studieförbund.

Ett nytt förbund kan bidra till utveckling genom att ställa frågor om det självklara

Vid sidan av en mer värdemässig eller ideologisk utveckling av studieförbundssfären framkommer, i intervjuerna, att ett nytt förbund kan bidra med en mer kritisk hållning till den praktik som studieförbunden själva tar för given. Den är förenad med ett visst sätt att tala om folkbildning och studieförbundsverksamhet som kan te sig främmande för en ny aktör. Det som framstår som ett hinder för nya studieförbund är en komplex administrativ apparat som omgärdar studieförbundsverksamheten. Ett nytt studieförbund kan bidra till att det sker en reflektion bland de etablerade förbunden om varför man gör på ett viss sätt.

”Jag hoppas att Ibn Rushd ska vara tuffa och våga ställa massor av frågor för när jag tänker på dom tänker jag lite. /.../ Jag har sett dessa som de starkaste kulturförändrarna hos oss och /.../ vi har lärt oss massor om vår retorik, vår administration genom att ungdomar har ställt frågor till oss: Varför gör ni så här? Hoppas att Ibn Rushd ska kunna ställa massa sådana frågor. Jag tänker att för en person som invandrat till Sverige och dyker in i hela folkbildningsbyråkratin. Det måste ju vara skitsvårt. Då skulle jag önska att de hjälpte oss till en större förståelse: Vad kan vi göra kring

hela den här byråkratin för att göra det enklare, flexiblare. Samtidigt är jag medveten om att vi måste göra all granskning och så.”

Genom att reflektera över hur man talar om olika saker finns en möjlighet att lära mer om sig själv. Genom att ta del av hur ett nytt studieförbund upplever detta finns möjlighet att lära sig om sin egen praktik. Att lära sig varför man gör som man gör och att kanske förändra vissa delar medför en vitalisering av studieförbundssfären.

Nya studieförbund kan ge röst åt nya grupper

Ett annat sätt som man kan se etablerandet av ett nytt studieförbund på är att det har möjlighet att ge röst åt marginaliserade röster. Man menar att Ibn Rushd når ut till grupper som tidigare haft svårt att engagera sig i föreningar. Andra studieförbund har tidigare inte nått ut till dessa grupper då deras medlemsorganisationer inte rymmer den typ av föreningar som Ibn Rushd når. Detta ses som något positivt och det talar för ett etablerande av ett nytt studieförbund.

”Våra medlemsorganisationer är hyfsat homogena. Invandrare har inte riktigt den föreningstraditionen som vi har det är ju inte så jädrans enkelt heller utan nära relationer till födda svenskar att komma med i föreningslivet. Förut inom idrotten /.../ Det här är ju underbart egentligen om vi kallar det för föreningsdemokrati, västerländsk demokratityp och för många människor är det hyfsat ovanligt och det måste ju vara fantastiskt spännande.”

Poängen tycks vara att ett nytt studieförbund möjliggör för nya grupper att bli delaktiga i ett svenskt föreningsliv. På den vägen möter de en föreningsdemokrati som grundar sig på djupt rotade värderingar i vårt samhälle.

Studieförbundssfären består i konkurrens

I intervjuerna framträder en beskrivning av studiecirkelsfären som liknas vid en konkurrensutsatt marknad. Med denna beskrivning som grund ventileras farhågor om att framtiden för det egna studieförbundet kan bli tuffare om det blir fler studieförbund. De statliga bidragen ska delas av fler. Detta resonemang rör inte Ibn Rushds etablerande specifikt, utan handlar om vad som kan ske om det blir fler studieförbund mer generellt. I anslutning till detta framkommer att studieförbunds-

sfären inte kan rymma hur många studieförbund som helst. De involverade studieförbunden menar att det är en begränsad marknad.

Studieförbundssfären är en begränsad marknad

Bland de etablerade studieförbunden förs ett resonemang om hur många förbund som kan rymmas inom studieförbundsvärlden. Det är ett principiellt resonemang som förs oavsett Ibn Rushds etablerande.

”Det har varit diskussion i rektorsgruppen kring det här principiella; hur många studieförbund kan det vara, men just explicit om Ibn Rushd har det inte varit någon diskussion ...”

Resonemanget har en ekonomisk utgångspunkt. Detta resonemang knyter an till det som ovan beskrevs som att visa respekt gentemot andra organisationers möjlighet att etablera studieförbund. Likaså finns en koppling till den tankelinje som ovan benämndes att nya studieförbund ska vara motiverade av folkbildningsbehov i samhället. De ekonomiska frågorna handlar om huruvida det är rimligt att lägga mer pengar på studieförbundsadministration, vilket är oundvikligt när ett nytt förbund startar. Det ställs mot rättvisan att flera ska få starta studieförbund.

”Frågan man kan ställa: är det optimalt att släppa in hur många som helst som drar en grundadministrationskostnad bara för att det är den största möjliga rättvisan eller för att det ger möjlighet för någon att vara sin egen. Finns väl inget bra svar på, men det finns en modell att vara samarbetsorganisation till Sensus.”

Resonemanget om studiecirkelsfären som en begränsad marknad har sin utgångspunkt i diskussioner om hur många studieförbund som rymms inom folkbildningen. En poäng som görs är att ju fler studieförbund, desto mer resurser läggs på administration och mindre på verksamhet.

Konkurrens skapar oro för det egna förbundets överlevnad

Talet om studieförbundssfären som en begränsad marknad rymmer en protektionistisk tanke som innebär att värna den egna verksamheten. Ur denna tanke medför etablerandet av ett nytt studieförbund ett hot mot de förbund som finns i dag.

Man anför att om det blir fler förbund så tvingas de etablerande studieförbunden antingen att minska sin verksamhet eller att söka nya sätt att finansiera den. Oron utgår från en tankefigur där det är fler studieförbund än i dag som arrangerar folkbildningsverksamhet vilket medför att de etablerade studieförbunden får minskade statsbidrag. Det innebär i sin tur att flera studieförbund blir tvingade att skära ner sin verksamhetsvolym. Det går emot den utveckling som hittills varit där studieförbunden har kunnat utöka sin verksamhet vilket man vill fortsätta göra även i framtiden.

”Det är svårt att säga. Alternativt får de som är etablerade i dag om de går på knäna, då får de etablerade minska sin verksamhet och försöka hitta nya vägar om man vill ha samma volym som tidigare. Det är mot ens natur man vill expandera. Det är inte kul att ta bort om vi tycker saker är bra.”

Konkurrens av fler studieförbund medför således att de etablerade studieförbundens utveckling hämmas. Etablerandet av nya förbund beskrivs inte i termer av att sporra till utveckling av ny verksamhet utan som problem för den verksamhet som bedrivs i dag. Men när man beskriver detta talar man hellre om de följder som en minskad verksamhet får för förbundens administrativa organisation än konsekvenser för folkbildning. Oron för att det blir fler studieförbund handlar om att tvingas skära ned sin administrativa struktur.

”... men vi har väl byggt in i strukturen att administration och personal kostar rätt mycket inom varje studieförbund så fort det blir förändringar har man personaluppsägningar och så, vilket aldrig är trevligt.”

Oron över att tappa marknadsandelar handlar således om det egna förbundets fortlevnad på den nivå man befinner sig i dag. Med ett begränsat statsbidrag till folkbildningen sker etablerandet av nya studieförbund på bekostnad av etablerade studieförbunds verksamhet. Detta upplevs vara ett problem.

Fler studieförbund kan splittra studieförbundssfären

Samtidigt som studieförbundssfären beskrivs som en marknad där förbunden konkurrerar om folkbildningsverksamhet framkommer att den är tämligen enad. De etablerade studieförbunden accepterar varandras olikhet genom att de delar många likheter. Tidigare beskrevs detta med uttryck som att studieförbunden har en ideologi som är bredare än att bara representera ett särintresse. Dessutom är de etablerade studieförbunden generalister som arrangerar verksamhet inom ett flertal

verksamhetsgrenar. Denna likhet ses som en garant för god studieförbundsverksamhet. En del av de nya konkurrenterna är smala studieförbund som representerar särintressen och som enbart kommer att erbjuda folkbildningsverksamhet inom en verksamhetsgren. En risk med flera sådana smala studieförbund är att den enade studieförbundssfären splittras.

”Jag kan känna en oro att det blir för många studieförbund. Branschen mår inte bra av att splittras upp ... resurserna med allt för många. De allra flesta studieförbund idag har ju en bred kontaktyta gentemot allmänheten. Det tycker jag är viktigt att vi fortsätter att ha än studieförbund med bara en avnämare. När vi talar om SveRok exempelvis, tror inte att det är en bra utveckling. Sisu visar sig ju att den är rätt smal. Vill varna att vi får en standardisering som innebär att vi är ganska breda. Nu har vi ju detta med kulturen jag har svårt att se att det kan lyckas. Det är inget studieförbund som kan ha monopol på kulturen.”

Den risk man ser är att nya smala studieförbund inriktar sig på vissa verksamhetsgrenar och struntar i andra. Hotet är att de skriver om studieförbundssfärens karta som den ser ut idag, så att den enighet den visar försvinner. Samtidigt som man målar upp sådana hot från nya enfrågeförbund framkommer en medvetenhet om att dessa förbund kommer få det svårt. Det är som det uttrycks i slutet av citatet ovan svårt för nya aktörer att ha monopol på vissa verksamhetssektorer.

Nya studieförbund kan inte vara säkra på en egen nisch

Om man betraktar studieförbundssfären som en marknad med ett begränsat antal aktörer kan man också se att dessa har sina egna nischer. Genom sina ideologiska profiler, medlemsorganisationer och verksamheter har de över tid skaffat sig dessa nischer eller marknadssegment. Den enade studieförbundssfären är uppdelad på ett sätt som gör att rekryteringsbasen för förbundens verksamhet utgår från vissa typer av föreningar och organisationer. Ett nytt studieförbund, som till exempel Ibn Rushd, kan utmana denna struktur genom att organisationer söker sig till dem istället.

”Påverka kommer det säkert att göra. Vi samarbetar med en rad muslimska organisationer lokalt jag upplever nog att det inte kommer att bli ett heltäckande studieförbund som organiserar alla muslimer utan vi kommer nog att ha kvar kontakter ute i landet. Sen är det ju möjligt att kontaktytorna...vi har ju haft en del kontakter vi har ju blivit inbjudna till Ibn Rushd. Det finns ju anledning för oss att öka kontakterna med den gruppen. Vi var bjudna

till moskén. Utifrån ett mångfaldsperspektiv är det väl bra utöka kontaktytorna.”

I citatet ovan framkommer att det finns två nivåer där studieförbund arbetar för att söka sin nisch. Den ena är den nationella nivån, och den andra är den lokala nivån. På den lokala nivån förekommer konkurrens om att knyta till sig föreningar. Konkurrensen från nya studieförbund medför att det etableras ett nytt studieförbund som har en viss inriktning innebär det inte att de andra studieförbunden lämnar dessa inriktningar. Om Ibn Rushd tas som exempel, så låter inte de andra förbunden dem ensamma knyta kontakt med muslimska föreningar. Ibn Rushd har ingen ensamrätt på att organisera dessa föreningar. I citatet nedan exemplifieras medvetenheten om denna konkurrens med ord som att segra och konkurrensyta.

”Ur den synpunkten finns det väl utrymme för en ny nisch möjligen /.../ Vi har genom samarbetsavtal organiserat så väldigt många utav de muslimska grupperna, speciellt de bosniska och vi fortsätter att skriva avtal med sådana organisationer. Där kommer vi att uppleva en stark konkurrensyta och det gör vi redan. Hitintills upplever vi att vi har segrat, men inte självklart att vi gör för evig tid. Ibn Rushd har försökt, speciellt i Örebro, att få in dem under sin hatt, men vi har gått till motoffensiv och lyckats behålla dem.”

Poängen i det marknadstänkande som beskrivits här är att studieförbund agerar utifrån sin egen situation där kampen om att hitta och försvara en nisch blir central. Börjar något annat förbund att ta sig in på den är en lösning att strida. En annan är att liera sig med en konkurrent för att på så sätt fortfarande kunna bedriva verksamhet. Dessutom framhålls att man går på motoffensiv och att framtiden är oviss.

Rådande system för fördelning av statsbidrag skapar stridigheter

En annan sida i resonemanget kan ses som en kritik mot fördelningsmodellen för statsbidrag till studieförbunden. Fördelningsmodellen antas bidra till att skapa det marknadstänkande som representanterna för studieförbunden ger uttryck för i intervjuerna. Med hjälp av marknadsmetaforer och beskrivningar av konkurrenssituationer anför en kritisk hållning gentemot finansieringen av studieförbunds-sfären. Fördelningsmodellens svaghet förefaller i resonemang om nyetableringar av studieförbund leda till en förbundsegoistisk position. Den uttrycks kort med uttalanden som ”vad tusan ett studieförbund till som ska dela på pengarna”. Resultatet av detta blir ett motstånd till att nya förbund etableras.

”... skapar motståndskraft. Det är ju precis samma sak som med den nya fördelningsmodellen. Där skapar man ju stridigheter genom att penningarna ska flyttas om och det blir likadant när det ska bildas ett nytt studieförbund. Pengar ska flyttas om och då undrar man varför måste det bildas ett nytt studieförbund, /.../ Vi borde inte vara så ängsliga för att det kommer in nya.”

Detta citat visar på en källa till oro, nämligen det egna förbundets överlevnad. Grunddraget i den förbundsegoistiska positionen handlar således om rädsla för att tappa mark. I detta blir motståndet mot nyetableringar tydligt.

Integration och etablering av nytt studieförbund

Integration, menar flera, är en självklarhet för folkbildningen. Som framgår av intervjuerna väcker Ibn Rushd arbete som studieförbund frågor kring integration. Det man finner bland de intervjuades uppfattningar är två tankegångar som delvis står mot varandra. Den ena är att ett förbund som företräder en stor grupp kan hindra integration. Det man menar är att andra förbund missar en möjlighet till integrationsarbete då de inte kan samarbeta med dessa föreningar. Den andra tankegången är att integration är svårt. Av den anledningen välkomnas ett studieförbund som Ibn Rushd då det kan bidra med kunskap i dessa frågor till studieförbundssfären.

Ett nischat förbund kan hindra integration

En tankegång som återfinns i samtalen med studieförbundsrepresentanterna rör bilden av Ibn Rushd som ett studieförbund som riktar sig till föreningar som organiserar människor med utländsk härkomst. Med en liknande tanke som den ovan om nischer ser man en risk med att ett studieförbund ensamt införlivar en grupp invandrarföreningar. Risken uttrycks som att det hindrar andra förbund från att kunna arbeta med integration. Det kan te sig som paradoxalt om ett förbund som arbetar för integration agerar på ett sätt som gör att andra studieförbund blir förhindrade att göra detta.

”Samtidigt diskuterar vi integration. Problematiskt ur integrationssynpunkt eftersom vi får en antiintegration. Jag kan förstå att de vill det. Jag kan vara självkritisk att vi inte lyckats så bra med integration. Är det billigare

för statsapparaten att ett studieförbund för att åstadkomma verksamheten eller är det två? Jag frågar om det är nödvändigt.”

Problemet är att om Ibn Rushd skulle få ”ensamrätt” på föreningar med en muslimsk värdegrund skulle detta kunna leda till en situation, som de bekymrade menar, ger de andra sämre möjlighet att arbeta med integration.

Integration är svårt

Det finns en nästan motsatt tankegång också. Den utgår från en uppfattning om att integration är svårt. Därför ser man att integration kan underlättas om det kommer in ett nytt studieförbund som har integration som nisch. Ett studieförbund som har en annan värdegrund än många andra studieförbund kan därför bidra till att studieförbundssfären blir bättre på integration. De upplevda svårigheterna med integration kan spåras till att det saknas kunskap om andras kultur.

”... välkomnar bildandet av ett muslimskt studieförbund, några lite för att det här med integration alltså det tycker jag är svårt. Det är ju lätt att man som helt annan religion helt annan kultur drunknar i det oerhört väletablerade svenska folkbildningssamhället med både västerländska värderingar och västerländskt tänkande.”

Svårt att etablera ett nytt förbund

Ett tema i intervjuerna rör problem med att etablera sig som ett nytt studieförbund. Det handlar dels om att studieförbundssfären kan vara svår att komma in i, dels att det är praktiskt krävande att organisatoriskt etablera sig.

Studiecirkelvärlden har en egen diskurs

En företeelse som framhålls är att studieförbundsvärlden håller sig med en uppsättning självklarheter som det kan vara svårt för den oinvigde att förstå. Det finns således en viss retorik. Man skulle också kunna benämna det diskurs och då avse sättet man talar om folkbildning på. Denna retorik beskrivs på ett tvådelat sätt. Dels i en slags yta där det handlar om fackuttryck, dels i en djupare betydelse som

handlar om att det finns värderingar i studieförbundsvärlden som kan vara svåra att ta till sig som utomstående.

”Det kommer säkert att ta ett tag, samtidigt är det personer som varit med ett tag och varit involverade och samtidigt det är som du säger det finns en retorik som är speciell och det är någon sorts fackretorik. Vad som gör vår-an bekymmersam, det är att det är en blandning av fackretorik och värderingsuttryck som är svåra för dem som inte är uppfödda med dom att förstå innebörden av dem. Det är allt från det här med fri och frivillig folkbildning därav följer ett antal saker som alla vet som är inne i det och för många är det svårt att avläsa den omedelbara skillnaden mellan cirkelledare och lärare.”

Det finns således en uppfattning bland de etablerade förbunden om att det finns en idémässig grund som binder dem samman även om de har olika profiler. Trots deras olikhet delar de således ett engagemang för folkbildning och för studieförbundssfären. Genom det som omnämns som en gemensam retorik kan man urskilja vilka som är med och vilka som inte är med i denna sfär. De som inte är med har svårt att urskilja betydelser i olika uttryck. För nya aktörer i studieförbundssfären tar det tid att anamma och förstå denna retorik, det vill säga det tar tid att bli medlem.

Svårigheter med att starta studieförbund i en komplex kontext

Ytterligare ett dilemma som framkommer är att det ter sig tufft att starta ett nytt studieförbund. De intervjuade menar att studieförbundsverksamheten idag är komplex. Denna komplexitet beskrivs med att det krävs mycket slit för att bli ett studiebidragsberättigat studieförbund.

”Jag skulle nog inte heller vilja sitta i den situationen att bilda ett nytt studieförbund det är säkert mycket jobb.”

Det finns en medvetenhet om att de villkor som ställs och de möjligheter som ett statsbidrag medger i startfasen inte räcker långt. Det är således en medvetenhet som rör resursers knapphet och att nya förbund därför kan få det svårt. Detta riktar uppmärksamhet mot att det är svårt att över huvud taget bedriva studieförbundsarbete med för lite resurser.

”... ytterligare en faktor rent organisatoriskt. Det är ju inte så himla lätt att driva ett studieförbund utifrån de krav som ställs, kontroll, administration, rapporteringar. Det går ju inte att ha ett minislumorganisation utan det behövs ju något stort för att kunna göra någonting, som grundläge. Då räcker inte några enstaka provomiljoner.”

Skälet till att det krävs en tämligen stor organisation för att driva studieförbundsverksamhet tycks enligt citatet ovan inte bero på själva folkbildningsverksamheten i sig, det vill säga på till exempel studiecirkel- och kulturprogramsverksamhet. Snarare är det den administrativa apparat som krävs för att kvalitetsgranska och rapportera den egna verksamheten som är resurskrävande.

Reflektioner kring etablerade studieförbunds syn på etablerandet av nya studieförbund

I detta kapitel har ”de gamla” studieförbundens syn på etablerandet av nya studieförbund diskuterats. Dels har tankar kring startande av nya studieförbund mer generellt framförts, dels tankar kring Ibn Rushd försök att kvalificera sig som ett statsbidragsberättigat studieförbund. Representanterna för studieförbunden framhåller onekligen att det är en komplex situation att som ny komma in i studieförbundssfären. I sina resonemang talar de om ett verksamhetsområde som har sina unika möjligheter men också begränsningar. Då dessa existerar samtidigt framträder flera dilemman. I relation till nyetablerandet av studieförbund kan man se både möjligheter med nya studieförbundsaktörer men samtidigt begränsningar för nya aktörer.

Det är enkelt att sätta fingret på ett antal dilemman i denna komplexa verksamhet. Samtidigt som de etablerade studieförbunden anför att det är klart att nya aktörer är välkomna till studieförbundssfären ser man begränsningar för deras möjlighet att kunna verka i den. Samtidigt som man menar att nya studieförbund kan hjälpa till att utveckla studieförbundssfärens ideologiska grund liksom att de möjliggör att nya grupper möter folkbildningsverksamhet nämns hinder för att fler förbund blir del av denna sfär. Samtidigt som nya studieförbund med andra idémässiga grundvalar ses kunna bidra till att förstärka studieförbundssfären begränsas detta med att det inte får vara för många särintressen. I rektorernas uttalanden finns en oro för det egna studieförbundets framtida möjligheter. De intervjuade rektorerna ser risker att förlora ”marknadsandelar”. Ett sätt att tolka utsagorna är att rektorerna är positiva till nyetablering så länge man inte riskerar att den egna verksamheten minskar i volym eller störs på annat sätt. De studieförbund som or-

ganiserar flest föreningar med stor andel invandrade medlemmar, tycks känna sig mest hotade. Den situation de etablerade studieförbunden ger uttryck för visar tydligt på det dilemma studieförbunden befinner sig i idag. Dels har man ideal som man vill leva upp till som bl.a. innebär att människor på lika villkor ska kunna ta del av olika demokratiska folkbildningsaktiviteter, dels måste man ”se om sitt hus” och spela med på marknadens villkor.

6. Diskussion

I detta avslutande kapitel för vi en diskussion kring det som tidigare presenterats i rapporten. Syftet med diskussionen är att tydliggöra de dilemman som vi menar finns i våra data. Vi pekar på de dilemman som ett studieförbund kan möta och som Ibn Rushd har mött under kvalificeringsperioden.

Kvalificering ger möjligheter och begränsningar

Att ett beslut fattas om en kvalificeringsperiod rymmer i sig för det sökande studieförbundet både möjligheter och begränsningar. Tanken bakom är att ge studieförbundet möjligheter att förbereda sig inför en status som statsbidragsberättigat studieförbund. Sett utifrån detta kan möjligheterna synas uppenbara och odiskutable. Exempelvis kan det vara tämligen självklart att man som sökande studieförbund känner sig positivt uppmärksamman när man fått ett beslut om en kvalificeringsperiod och medföljande ekonomiska stöd. Begränsningar finns i ett flertal aspekter som har med de ekonomiska resurserna att göra. Att driva ett studieförbund på en nivå där det bär sig självt kräver avsevärt större ekonomiska resurser än vad som beviljas det sökande studieförbundet under kvalificeringstiden.

Kvalificeringsperioden ger möjligheter

Kvalificeringsperioden med dess ekonomiska resurser har givit Ibn Rushd en hel del möjligheter. Något som varit mycket centralt för förbundet har varit möjligheten, att utifrån de bärande idéerna ur ett islamskt perspektiv, bli ett eget statsbidragsberättigat studieförbund. Man kan ana en känsla hos förbundets representanter som handlar om att man verkligen ska klara av denna utmaning. Det handlar om en stolthet som i sig rymmer en ambition att driva en folkbildningsverksamhet som uppmärksammar två sidor av integration. Den ena handlar om att få invandrargrupper att förstå den svenska kulturen, och den andra att få svenskar att förstå islamsk kultur.

Kvalificeringsperioden har givit Ibn Rushd tillfälle att i lugn och ro finna kontakter och tänkbara samarbetspartner. Detta ger möjligheter för framtiden. Samverkan med Sensus har givit en stadga i form av ett mentorskap på flera nivåer. Denna samverkan är inte avhängig av kvalificeringsperioden men utifrån de erfarenheter som kan dras av denna utvärdering tycks ett mentorskap liknande Ibn Rushd och Sensus samverkan näst intill vara en förutsättning för att kunna etablera sig som självständigt statsbidragsberättigat studieförbund.

Kvalificeringsperioden begränsar genom att vara en kvalificeringsperiod

Kvalificeringsperiodens konstruktion i sig medför en begränsande osäkerhet. Det är ju inte säkert att förbundet klarar att kvalificera sig. Det enda man därför med säkerhet vet är att man har möjlighet att verka under själva kvalificeringstiden, vad som händer därefter är osäkert. Förvisso arbetar man med att skapa förutsättningar för att bli en långlivad aktör i studiecirkelsfären, och vad som händer under kvalificeringsperioden blir därför avgörande. På lokal nivå bland studiekonsulenter har denna situation upplevts som en hämsko. Man vet inte så mycket om framtiden. Det gör det svårt att agera fullt ut. De kan inte lova föreningar att Ibn Rushd lever under en längre period.

Detta gör att man kan undra om kvalificeringsperioden, som i sig lovar gott, även innebär vissa aspekter som kan hindra ett studieförbund från att växa. Vikten av att växa och kunna visa ett kvantitativt stort antal studietimmar är väsentligt med tanke på hur statsbidragsbestämmelserna ser ut. Dessutom är man inte helt säker på hur man ska bedömas om man får godkänt, det vill säga på vilka grunder man ska kunna få finansiering framöver. På detta sätt kan man således se att kvalificeringsperioden i sig bidrar med en osäkerhet som kan verka hämmande på verksamhetsutvecklingen. Det är inte bara en osäkerhet inför hur man ska bli bedömd, det finns också en osäkerhet kring kommande bemötande. Hur kommer man att tas emot av de andra aktörerna i folkbildningsvärlden? En annan hämmande faktor är att, som kvalificeringsperioden är konstruerad nu, även om det sökande studieförbundet lever upp till kvalifikationskraven är det inte säkert att de får status som statsbidragsberättigat studieförbund. De ekonomiska förhållandena vid beslutstidpunkten avgör detta. Denna passus i bestämmelserna gör situationen än osäkrare och hämmar studieförbundet i dess strävanden att brett etablera sitt kontaktnät och sin verksamhet.

Kvalificeringsperioden är resurskrävande

En företeelse som förefaller vara avgörande för ett nytt studieförbund att kunna etablera en ”slagkraftig” organisation och en bred verksamhet är att det finns gott om resurser. Resurserna det handlar om är pengar och personal. För att nå kraven har inte de ”startbidrag” Ibn Rushd erhållit räckt. Att ha brist på pengar är naturligtvis hämmande då det gäller att kunna etablera ett studieförbund som svarar mot de krav som Folkbildningsrådet ställer. Det man nog kan konstatera är att Ibn Rushd hade haft svårt att komma så långt i sin utveckling som studieförbund utan samverkan med Sensus.

Det statsbidrag som en godkänd kvalificeringsperiod kan resultera i är en av flera finansieringskällor för studieförbund. Ser man till de andra etablerade och statsbidragsberättigade studieförbunden finansierar de sin verksamhet med fler resurser än endast statsbidrag. Därför kan man se de projekterfarenheter som Ibn Rushd har utvecklat vara en väsentlig lärdom från sin kvalificeringsperiod. Det är en lärdom som de kommer ha nytta av efter det att kvalificeringsperioden är över. Man har blivit medveten om att det statsbidrag man erhåller efter det att man genomfört aktiviteter inte räcker till. Att söka projektmedel ses därför som ett måste för att kunna driva verksamhet.

De statsbidrag som beviljas idag är bland annat baserat på antal studietimmar som genomförts tidigare. Som ett nytt och litet studieförbund vet man att man inte kommer att få så stort statsbidrag. Det kan tolkas som att ett resultat av kvalificeringsperioden är att det finns en visshet om att de statsbidrag man strävar efter inte kommer att räcka. Detta, pekar vissa på, leder till ett möjligt hot mot verksamheten efter ett godkännande. Man kan konstatera att den konstruktion av fördelning av statsbidrag som finns idag inte ger ett nystartat studieförbund så goda möjligheter att få sin verksamhet ekonomiskt bärkraftig. Här måste till ett speciellt ”startbidrag” om Ibn Rushd ska ha någon möjlighet.

Det tar tid att bli ett etablerat studieförbund

En annan lärdom Ibn Rushd drar av sina strävanden är att det tar tid att bli ett etablerat studieförbund. Man kan peka på att det finns ett glapp mellan att klara kvalificeringskraven, och att kunna stå på en stabil grund efter kvalificeringsperioden. Dessa två skeden överlappar inte varandra, utan det verkar kunna bli ett glapp mellan att klara kraven och vara ett stabilt självgående förbund.

Kraven är många och att nå dem kräver pengar. Som ett litet förbund som beskriver sig ha fattiga medlemsorganisationerna är det därför ingen självklarhet att medlemsorganisationerna kan bistå ekonomiskt. För Ibn Rushd har därför samar-

betet med Sensus varit en förutsättning för att överhuvud tagit kunna etablera en organisation som har möjlighet att nå deltagare även efter kvalificeringsperioden.

Att starta studiecirklar som leds av utbildade cirkelledare åstadkommes inte med en gång. Ibn Rushd vänder sig till föreningar som inte alla har stor erfarenhet av studieförbundsverksamhet. Det gör att det tar tid innan verksamhet kan starta. Ska man dessutom ha krav på sig att cirklar ska ledas av utbildade cirkelledare tar det än mer tid i anspråk innan cirklar kan komma igång. Det tidigare folkbildningskapital i form av erfarenheter och kunskap som finns i medlemsorganisationer och samverkande institutioner har stor betydelse för hur snabbt och smärtfritt ett studieförbund kan etablera sig. För Ibn Rushd har det i mångt och mycket inneburit att man har fått starta från noll. En del av initiativtagarna hade tidigare erfarenheter av folkbildning men de flesta saknade denna.

Från utanförskap till delaktighet

Ibn Rushds vandring från ett utanförskap mot en delaktighet i studieförbundsvärlden har under kvalificeringsperioden skett på ett flertal sätt som framkommit tidigare. En företeelse som formulerats inom Ibn Rushd och som vi uppmärksammat är att det tar tid att bli ett studieförbund även på ett ”idémässigt plan” och inte bara när det gäller administrativa rutiner och att etablera en viss mängd med verksamhet. Det tar även tid att införliva förtrogenhet med vad folkbildning är.

Det tar en stund att lära sig ”folkbildningska”

I tidigare kapitel uppmärksammades ett dilemma inom Ibn Rushd som innebar att det fanns en skillnad i olika företrädares förtrogenhet med folkbildningsbegreppet men även folkbildningen som fenomen och det korrekta sättet att tala om folkbildning. Detta kan liknas vid att när man talar om folkbildning gör man det på olika sätt, så skilda sätt att man kan tolka det som skilda språk. Det handlar om att kunna prata ”folkbildningska”, det vill säga prata på det sätt man gör i studieförbunds-sfären. Detta handlar egentligen om ett specifikt kunnande om detaljer i det som kännetecknar studieförbundsarbete. Att lära sig detta språk kan ses som ett inso-cialiserande i den verksamhetsfär i vilken studieförbundet ska verka när det har bedömts klara kriterierna. Detta kan illustreras genom de praktiska konsekvenser samarbetet med Sensus gett. Där uppstod ett dilemma när Ibn Rushds studie-konsulenter som arbetat vid Sensuskontor kommit in i en meningsprovins där man pratar om folkbildning på ett visst sätt. Med meningsprovins avses att företeelser

ges olika betydelser i olika sammanhang. I detta fall kom studiekonsulenterna att tillägna sig ett sätt att tala om folkbildning medan förtroendevalda inom Ibn Rushd hade ett annat sätt.²³ Detta kan som nämnts tidigare utgöra en skillnad gentemot förtroendevalda som inte dagligdags ingår i studieförbundsverksamhet. Dessutom har det tidigare noterats att studiekonsulenter talar ”folkbildningska” med en viss ”Sensusdialekt”, det vill säga de har anammat sättet som man inom Sensus talar och tänker kring folkbildning och studieförbund. Det torde kunna ses som en självklarhet då det är deras vardag.

Dilemmat med att inte tala samma språk har på flera sätt framkommit i vårt arbete. Varje studieförbund har sin ”dialekt”. Men det finns också bland de etablerade studieförbunden ett gemensamt språk. De beskriver det som att de har en viss retorik som är gemensam för alla. Det finns bland de etablerade studieförbunden en medvetenhet om att de genom denna retorik, detta språk, stänger ute Ibn Rushd. Trots detta har man inte, vad man själv uppger, givet det sökande förbundet något stöd eller hjälp (med undantag för Sensus). Flera av de intervjuade har förlitat sig på att Sensus stöd i detta fall skulle vara tillräckligt. Man tycks inte ha uppfattat det som att detta var varje enskilt studieförbunds uppgift. För Ibn Rushd har det inneburit att man varit tvungen att lära sig språket från början och det har kostat mycket möda. Det som i någon mån förvånat oss är att Ibn Rushd tämligen okritiskt tycks ha anammat detta, likaväl som de etablerade studieförbunden tillsammans med Folkbildningsrådet okritiskt har sökt förmedla det. Den möjlighet till nytt tänkande och nya dimensioner på folkbildning som ett inlemmande av ett studieförbund som Ibn Rushd skulle kunna innebära tycks inte ha beaktats eller tagits tillvara. Det fanns hos några av de intervjuade rektorerna en förhoppning om att detta skulle vara möjligt och något man strävade efter. Orsaken till att så hitintills inte blivit fallet, kan man bara spekulera i.

Kontentan är alltså att det finns väsentliga inslag i processen mot att bli ett nytt studieförbund som inte kriterierna för kvalificering når. Att enbart uppfylla de administrativa kraven är endast en liten bit på väg mot ett erkännande och etablerande av ett statsbidragsberättigat studieförbund, något som Ibn Rushd är medvetet om.

Att bli studieförbund stärker en identitet

Tidigare i rapporten nämndes att det är med ett engagemang och en stolthet som Ibn Rushd arbetat under kvalificeringsperioden. Man vill visa andra att man klarar detta. Ett godkännande av deras kvalificeringsarbete skulle innebära att de är

23. Se exempelvis utredningen om Kvinnors organisering, SOU 2004:59.

ett "svenskt" studieförbund vilket stärker den egna identiteten som studieförbund. Detta visar att man klarar att vara ett studieförbund på samma premisser som andra förbund, d.v.s. en del av den svenska folkbildningen.

Ibn Rushd kan inte jämföras med en invandrarförening då den inte primärt samlar människor på grund av etnisk tillhörighet. Likafullt består Ibn Rushd av ett antal medlemsorganisationer vilka organiserar människor som till största delen har sitt ursprung i andra länder. I detta avseende finns stora likheter med olika invandrarföreningar och deras situation i Sverige. Ur ett annat perspektiv finns likheter med de etablerade studieförbunden Bilda och Sensus som också tar sin utgångspunkt i religiösa övertygelser. Detta innebär att det handlar om att stå för en viss värdegrund eller gemensam idé. Ser man till de andra studieförbunden kan dessa värden jämföras med de värden som fanns i en del äldre folkrörelser. Arbetarrörelsen har sitt studieförbund, nykterhetsrörelsen har sitt studieförbund, väckelserörelsen har sitt studieförbund etc.

Invandrar- eller kulturella föreningar som är baserade på etniska eller religiösa grunder är en växande del av det civila samhället idag. Detta påpekas i flera olika utredningar.²⁴ Invandrarföreningar kan ses som tillkomna genom staten och dess särskilda integrationspolitik. Vissa påpekar att stödet till invandrarföreningarna har fått negativa konsekvenser då skillnaden mellan "dom och vi" förstärkts. Liknande tankar framförs nu av de etablerade studieförbunden som en farhåga inför etableringen av Ibn Rushd. Som en grundläggande rättighet har staten garanterat möjligheten att organisera sig utifrån sin specifika etniska bakgrund. Invandrarorganisationerna har på det sättet bildat en arena för organisering och deltagande och därigenom givit en röst åt de behov och krav invandrarna haft. Det finns dock inte mycket forskning kring denna typ av föreningar och dess relation till folkbildningen. Vad som dock konstaterats är att hitintills har de etablerade studieförbunden varit en viktig aktör då det gäller att i detta sammanhang förverkliga statens integrationspolitik. Idag är invandrarföreningarna i många fall ekonomiskt beroende av studieförbund för att kunna driva delar av sin verksamhet, men också för studieförbunden spelar invandrarföreningarna en viktig roll, då de kan utgöra en ideologisk rekryteringsbas. I tidigare forskning påpekas att denna relation skapar situationer där invandrarföreningars aktivitet blir anpassad till vad studieförbunden uppfattar eller förstår bör göras med och för olika etniska grupper i syfte att underlätta integrationen.²⁵ Ibn Rushds etablering skulle kunna ge andra möjligheter. Föreningar organiserade utifrån etnicitet eller religion skulle inom ramen för Ibn Rushd själva kunna styra sin verksamhet utifrån egna intressen. Situationen för invandrar- och andra föreningar, organiserade utifrån religiösa intressen, är idag

24. Eriksson, L. & Osman, A. (2003).

25. Rex, J. (1994) och Eriksson, L. & Osman, A. (2003).

komplex. De ställs inför olika mer eller mindre uttalade och divergerande krav. Trots de ofta asymmetriska maktrelationerna mellan studieförbund och invandrarföreningar bedrivs en intensiv verksamhet i invandrarföreningarnas regi på deras egna villkor, således en kontrasterande bild jämfört med den tidigare beskrivna. Ibland handlar det om mobiliserande verksamhet för de egna medlemmarna. Detta har uppmärksammats av bland andra Rex samt Eriksson och Osman²⁶ som tagit upp frågan om etnicitet och religiös tillhörighet som solidaritetsresurs i den politiska kampen eller som verktyg gentemot marginalisering och exkludering. Vi uppfattar att det är delvis detta som Ibn Rushd vill uppnå. En del av syftet med studieförbunden handlar just om detta, det vill säga att kunna stärka den egna gruppens identitet. Detta tror man lättare möjliggörs genom Ibn Rushds verksamhet.

Kvalificering innebär att bli insläppt

Den kvalificeringsperiod som Ibn Rushd är inne i innebär att bli bedömd. I första hand är det ju Folkbildningsrådet som ska bedöma och ta ställning till Ibn Rushds verksamhet genom att ställa den mot ett antal kriterier. Det förefaller vara såväl det nya studieförbundets ansträngningar att anpassa sin organisation efter riktlinjerna så väl som deras prestationer i termer av verksamhet som bedöms. Att få godkänt i denna bedömning innebär att de med stor sannolikhet blir ett statsbidragsberättigat studieförbund. Att erhålla detta godkännande innebär att de blir insläppta i skaran av statsbidragsberättigande studieförbund. Denna kvalificering som Folkbildningsrådet bedömer är begränsad till en administrativ nivå. Man skulle således kunna benämna det *administrativ organisatorisk kvalificering*.

Vi menar att det finns en annan form av kvalificering som löper bredvid den som Folkbildningsrådet har initierat. Den innebär att få acceptans av de andra studieförbunden. Man skulle kunna kalla detta för *erkännandets kvalificering*. Som framkom i ett tidigare kapitel uppträder ett antal dilemman i resonemangen bland representanter för de andra studieförbunden. Dessa dilemman tolkade vi som att samtidigt som man inte i princip är emot Ibn Rushd som studieförbund beskrivs studieförbundssfären som något som är begränsat och som inte rymmer allt.

26. Habermas, J. (1984).

Likformande krav på verksamheten

Kvalificeringen kan därmed ses handla om en anpassning till en övergripande idé om hur studieförbund ska vara organiserade, vilken typ av verksamhet de ska ha och hur de ska ”skötas”. Verksamhet ska genomföras på liknande villkor, det är en viss typ av verksamhet som förordas, det ska råda en balans mellan kulturarrangemang och studiecirkelverksamhet, verksamheten ska registreras på likartade sätt och den ska även granskas av en studieförbundsintern egenkontroll. De krav Folkbildningsrådet har ställt är likformiga och gäller alla. De ska agera efter samma ordning. Såväl Folkbildningsrådet som andra studieförbund tycks ha ett likriktande förhållningssätt. Annorlunda kan studieförbund vara till sitt idéburna innehåll, men i övrigt ska det råda konformitet. Denna likformning tycks motiveras av att det ska kunna ske en tillsyn av studieförbunden. Denna tillsyn sker utifrån administrativa principer. Därför kan man tolka att kvalificeringskraven är av administrativ art. Det handlar om att Folkbildningsrådet ska kunna hantera alla studieförbund på samma sätt.

Detta understryker de tankar som finns hos Ibn Rushds företrädare nämligen att de skapar en förening på ”svenska”. Likformandet kan därmed skapa en anpassning till ett nytt sammanhang. Denna anpassning kan ses på fler sätt. Ett sätt är som en inordning i ett regelsystem som gäller för en viss verksamhet, där Ibn Rushd i detta fall, ägnat energi åt att anpassa sig och organisera sin verksamhet så att den matchar de krav som ställs.

Ett annat sätt att beskriva detta är att ett studieförbund som har till syfte att vitalisera civilsamhället styrs och begränsas av systemets regler. Folkbildningsrådet, som är en organisation i myndighets ställe, är den som verkställer och styr. Det skulle kunna tolkas som en ”kolonialisering” av en organisation i civilsamhället.²⁷ Detta är ett spel som oftast finns mellan stat och civilsamhälle där pengar överförs. Det är även intressant med den marknadsmetafor som användes i ett tidigare kapitel. Det finns en tanke om att det ska råda ordning och reda i studieförbundsvärlden. Om detta betraktas i termer av marknad kan det tolkas som att Folkbildningsrådet agerar ”grindvakt” för tillträde till denna marknad. De ser till att gällande regleringar åtföljs och det är de som avgör vilka förbund som släpps in i sfären av statsbidragsberättigande studieförbund.

27. Bourdieu, P. (2001/2004).

Likformning bidrar delvis till inträdet i studieförbundsvärlden

De likformande kriterierna formar studieförbundet på en administrativ nivå. Det rör på ett sätt en yttre fasad för ett studieförbund. Som framkommit tidigare finns det en annan sida av inträdet i studieförbundsvärlden som är väl så utmanande, nämligen detta att ta till sig folkbildning på ett visst sätt. Detta har tidigare uppmärksammats som en ängslan hos Ibn Rushd representanter om att bli lämnade ensamma efter kvalificeringsperioden. Det kan vara svårt att klara saker på egen hand. Liknande tankegångar framförde representanter för de andra studieförbunden när de framhåller att det finns en uppsättning värderingar i folkbildningsvärlden som kan vara svåra för utomstående att ta till sig. Det antyder att det finns en djupare innebörd i en slags icke-formell kvalificering. Den kan beskrivas som att man som studieförbund har anammat ett tänkande om studieförbundssfären som delas av andra förbund. Det är ett tänkande som innebär att som medlem kunna avgöra vad som gäller i denna sfär. Detta är således en annan typ av likformighet än den som beskrevs ovan. Det är de som är del av studieförbundssfären som kan identifiera vilka som är med och vilka som inte är det.²⁸ Detta kan ses som en annan slags arena som Ibn Rushd har att kvalificera sig för, nämligen att anamma de normer och värden som finns i denna sfär. När man har gjort det kan man identifiera de som är med och de som inte är det.

Kvalificering kan således betraktas som att den rör frågan om att vara innanför eller utanför en viss gemenskap. Ett icke-statsbidragsberättigat studieförbund befinner sig naturligtvis utanför den grupp som erhåller statsbidrag. Men, om nu Ibn Rushd skulle erhålla statsbidrag är frågan om de per automatik också erhåller ett innanförskap i gemenskapen d.v.s. att de erhåller ett erkännande från de andra aktörerna. Den icke-formella kvalificeringen kan således beskrivas i flera steg. Det första är att Ibn Rushd på olika sätt lyckas ”koda av” vad folkbildning är. I det andra steget tar de etablerade studieförbunden ställning till om de ska ”erkänna” Ibn Rushd, d.v.s. om de ska släppa in dem i gemenskapen. Att fullt ut bli medlem i studieförbundssfären kräver således något annat än att verksamheten och organisationen svarar mot ett antal administrativa kriterier.

28. Gougoulakis, P. (2002).

Ett (nästan) färdigt statsbidragsberättigat studieförbund

Den problematik som aktualiseras i denna studie rör en del frågor kring medborgarskap och medborgarblivande. Medborgarbegreppet är idag komplext och dess innebörd skiljer sig från land till land delvis beroende på olika föreställningar om nationen som sådan. I länder som exempelvis Sverige och USA där det är relativt enkelt att erhålla medborgarskap finns invandrare med medborgarskap, men som på grund av sin etniska eller religiösa tillhörighet trots detta uppfattar sig och uppfattas som marginaliserade. De kan ha rösträtt, men på grund av sitt sociala och ekonomiska utanförskap, ha svårt att delta i det politiska livet och att vara aktiva medborgare. Det är således en stor skillnad mellan formella och effektiva rättigheter. För att tydliggöra sådana fenomen och för att få en ökad förståelse för ett medborgarbegrepp i dagens diversifierade samhälle hävdas det ibland att medborgarskapet bör studeras utifrån fyra dimensioner; en social, en politisk, en civil, och en kulturell. Den senare rör frågor kring identitet, skillnader och kulturell pluralism. Detta kulturella medborgarskap handlar om kulturell empowerment. Det innebär att besitta en kapacitet att på ett effektivt, kreativt och framgångsrikt sätt kunna delta i och bemäktiga sig den nationella kulturen samtidigt som man har kapacitet att delta i sin egen kultur. Frågor kring det kulturella medborgarskapet är speciellt intressant för denna studie. Det handlar således inte i första hand om vilka formella rättigheter olika grupper har utan hur de i praktiken konstruerar och har möjlighet att utöva sitt medborgarskap. I detta fall har Ibn Rushd en målsättning som innebär att man vill arbeta för att stärka muslimska grupper i svenska samhället. Deras paroll är ”Från utanförskap till delaktighet”. Deras syfte skulle kunna beskrivas som en strävan efter att erhålla ett kulturellt, eller kanske religiöst, medborgarskap. Det är ett medborgarskap, som vi tolkar det, som tillåter att man tar del i det offentliga samtalet utifrån sina egna värderingar och förutsättningar.

Ett alternativt sätt att resonera kring medborgarskapet är att fundera på vad en vidgad förståelse av begreppet skulle kunna innebära. Man kan se medborgarskapet som innehållande två dimensioner. Å ena sidan kan man säga att medborgarskapet representerar en uppsättning universella rättigheter och skyldigheter som är tillgängliga för alla medlemmar i en nationell stat. Å andra sidan involverar medborgarskapet utvecklingen av en demokratisk debatt och ett deltagande i beslutsfattande bland diverse kulturella grupper, var och en med sin identitet och uppsättning av värderingar. Ur detta uppstår en spänning grundad i likhet och olikhet. Denna spänning är av stort intresse i relation till Ibn Rushd. För Ibn Rushd och övriga aktörer inom studieförbundssfären innebär det en utmaning att klara av att hantera och förhålla sig till denna spänning. Hur mycket tillåts i olikhet och hur

mycket vill man avvika? Enligt vår tolkning har förvånansvärt mycket under kvalificeringsperioden handlat om likhet.

Denna rapport handlar om ett nästan färdigt statsbidragsberättigat studieförbund vilket kan ses vara poängen med en kvalificeringsperiod. Det ligger i det komplexa folkbildningssammanhanget och i konstruktionen av kvalificeringsperioden att ett studieförbund knappast kan vara färdigt efter denna period. Dessutom har Ibn Rushd haft ett nära samarbete med sitt mentorsförbund Sensus under kvalificeringsperioden. Det innebär att det i en mening inte har stått på helt egna ben.

Oavsett hur det går för Ibn Rushd i slutfasen av kvalificeringsarbetet så har vi tidigare beskrivit att de har strukturerna som krävs för ett statsbidragsberättigat studieförbund. På ett sätt kan man hävda att de redan uppfyller kraven som ställts. De ägnar sig åt en folkbildande verksamhet och de har anammat en studieförbundstradition. Men framförallt så har de en ambition och en idé om att de är ett studieförbund. De försöker skapa olika typer av offentliga rum där man kan samtala om väsentliga aspekter i samhället. För Ibn Rushd har det i mångt och mycket handlat om islam och muslimers situation i dagens svenska samhälle. Det offentliga samtalet som man deltar i har skett utifrån de demokratiska spelregler som gäller. Om vi betraktar de projekt de drivit och idén för verksamheten kan de tolkas ha ett mobiliserande syfte för de muslimska grupperna. Arbetet i förbundet handlar till delar om att mobilisera människor att agera i sin omvärld. Detta understryks även med de två projekten ”Fredsgenterna” och ”Förörternas riksdag”. Så till sitt idéinnehåll och sin verksamhetsinriktning är de att betrakta som ett studieförbund.

Folkbildningsrådets styrelse har framöver att ta ställning till om Ibn Rushd skall betraktas som ett statsbidragsberättigat studieförbund och också vilka förutsättningar de i så fall ska ges.²⁹ Det politiska klimatet i Sverige idag gör det, enligt vår tolkning, i princip omöjligt att säga nej till ett studieförbund som Ibn Rushd. Ett nej skulle innebära en handling av politisk inkorrekthet. Som vi tolkar andra aktörers utsagor finns det dock en klar vilja att införliva Ibn Rushd i folkbildningsfamiljen. Flera menar att det inte är något speciellt med Ibn Rushd utan det är att betrakta som vilket studieförbund som helst. Man bejakar således likheten. I och med detta kan man sägas bortse från de möjligheter och den dynamik som ligger i olikheten. Ett beslut om att ge Ibn Rushd status som ett statsbidragsberättigat studieförbund kommer förmodligen inte innebära det ”nytänkande” som folkbildningen, enligt mångas sätt att tänka, skulle ha nytta av, åtminstone inte om man ser det i ett kortare tidsperspektiv. Kanske kan denna utveckling inom folkbildningen leda till framtida positiva förändringar.

29. Denna text skrevs innan Folkbildningsrådet fattat beslut kring Ibn Rushd.

Referenser

- Arfwedson, G. (1998). Intervjuer och vetenskaplighet. I: Arfwedson, G. & Ödman, P.-J. (red.) *Intervjumetoder och intervjutolkning. En dialog kring ett kvalitativt alternativ i lärarutbildning och skolforskning*. Stockholm: HLS Förlag.
- Arvidson, L. (1992). Folkbildning som forskningsområde. I: Kyllhammar, O. (red) *Folkbildning i teori och praktik*. Linköping: Skapande vetande.
- Bourdieu, P. (2001/2004). *Science of Science and Reflexivity*. Chichago: University of Chichago Press.
- Bryman, A. (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Stockholm: Liber.
- Eriksson, L. och Osman, A (2003). Utsatt folkbildning. I Delbetänkande av utredning för Statens utvärdering av folkbildning 2004 *Folkbildning och integration*. SOU 2003:108. Stockholm: Fritzes.
- Gougoulakis, P. (2002). Har studiecirkeln någon framtid. I: Bengtsson, H. A. (red.) *Folkbildning i vår tid*. Stockholm: Atlas.
- Habermas, J. (1984). *The Theory of Communicative Action. Reason and the Rationalization of Society*. Boston: Beacon Press.
- Ibn Rushd studieförbund. (2006) *Halvårsrapport Ibn Rushd 2006-01-01–2006-06-31*.
- Ibn Rushd studieförbund. (2006). *Islamiska Studieförbundet Ibn Rushd. Verksamhetsplan 2006*.
- Linell, P. (1995). *Kommunikation bortom den egna världens gränser: Om ord, begrepp och argument som flyttas mellan samhällets meningsprovinser*. Linköping: Tema Kommunikation, Linköpings universitet.
- Mebrouk, A. & Sundén, D. (2003). Folkbilda bort segregationen. *Svenska Dagbladet* 2003-06-30.
- Rex, J. (red) (1994). *Ethnic mobilisation in a multi-cultural Europe*. Aldershot: Avebury.
- Ritzen, K. (2004). *Folkbildningens nya utmaningar. Reflektioner kring en projektidé*. Stockholm: Sensus studieförbund.
- Sensus studieförbund & Ibn Rushd Islamiska studieförbundet i Sverige. (2002). *Samarbetsavtal*.
- Sensus studieförbund. (2002). *Lägesrapport ang. samarbete med Ibn Rushd*.

- Sundén, D. (2004). Förord. I: Ritzén, K. *Folkbildningens nya utmaningar. Reflektioner kring en projektidé*. Stockholm: Sensus.
- Utredningen om statligt stöd för kvinnors organisering (2004) *Kvinnors organisering*. SOU 2004:59. Stockholm: Fritzes.
- Ödman, P-J. (1998). I en hermeneutisk verkstad. I: Arfwedson, G. & Ödman, P-J. (red.). *Intervjumetoder och intervjutolkning. En dialog kring ett kvalitativt alternativ i lärarutbildning och skolforskning*. Stockholm: HLS Förlag.

Folkbildningsrådet

Folkbildningsrådet är en ideell förening med vissa myndighetsuppdrag givna av regeringen och riksdagen. Rådet fördelar statsbidrag till studieförbund och folkhögskolor, lämnar budgetunderlag och årsredovisningar till regeringen samt följer upp och utvärderar folkbildningsverksamheten. Folkbildningsrådet har tre organisationer som medlemmar:

Folkbildningsförbundet, Rörelsefolk högskolornas intresseorganisation (RIO) och Sveriges Kommuner och Landsting. Rådet arbetar även med vissa uppdrag från medlemmarna.

Mer information finns på www.folkbildning.se

Rapporter från Folkbildningsrådet

Folkbildningsrådets sammanfattade utvärderingsrapport (1997)

Rapporten innehåller beskrivningar och tematiska analyser av de utvärderingsprojekt som pågick 1993–1997 i Folkbildningsrådets regi.

Folkbildningsforskning – en kunskapsöversikt (1998)

av Gunnar Sundgren, Lärarhögskolan i Stockholm

I denna rapport diskuteras folkbildningsforskningens historiska bakgrund, nuläge och framtid. Inventeringen avser främst den forskning som ägt rum efter 1980.

Lärande i studiecirkel – en studie av en pedagogisk miljö (1998)

*av Lena Borgström, Petros Gougoulakis och Robert Höghjelm,
Lärarhögskolan i Stockholm*

Omkring två miljoner svenskar deltar varje år i en studiecirkel. I rapporten diskuteras hur, vad och varför man lär i cirkeln.

Folkhögskolan som kulturell mötesplats (1998) Ref.ex

av Lisbeth Eriksson, Linköpings universitet

Problemområdet i denna studie rör invandrarna i den svenska folkhögskolan och syftet är att studera hur invandrarelever relaterar till folkhögskolans värld och dess värderingar.

Folkbildning i ett mångfaldigt samhälle – segregerad verksamhet i integrerande syfte (1999)

av Lisbeth Eriksson, Linköpings universitet

Denna studie ger bilder från några verksamheter där invandrarkvinnor deltar. Genom intervjuer speglas deras upplevelse av att delta i folkbildande verksamhet.

Funktionshindrade och folkhögskolan – perspektiv på empowerment genom folkbildning (2000)

av Ola Holmström, Lunds universitet

I studien intervjuas funktionshindrade elever på folkhögskola.

Kunskapslyftet på folkhögskola – Deltagarnas motiv för studier och för valet av folkhögskola samt deras syn på undervisningen (2000)

av Eva Andersson, Monica Larson och Gun-Britt Wärvik, Göteborgs universitet

Studien gäller kunskapslyftsdeltagare i folkhögskolan. Av särskilt intresse är deras motiv för att studera, vilka aspekter de tagit fasta på vid valet av anordnare, hur de ser på undervisningen och vad de vill ha ut av den.

Cirkelledarskapet. En intervju- och enkätstudie med cirkelledare (2001)

av Eva Andersson, Göteborgs universitet

Studien bygger på enkäter till ett stort antal cirkelledare. Kompletterat med intervjuer ger studien en inträngande bild av cirkelledarnas tankar om sitt ledarskap.

Röster om folkbildning och demokrati. En rapport från projektet Folkbildningen och de demokratiska utmaningarna (2001) Ref.ex

Här får vi ta del av ett antal demokratiprojekt som pågår på folkhögskolor och i studieförbund. Vi möter även företrädare för folkbildningen som ger sin syn på de utmaningar som folkbildningen står inför när det gäller att utveckla demokratin.

Medborgarbildning i lokalsamhället. En rapport från projektet Folkbildningen och de demokratiska utmaningarna (2002)

av Laila Niklasson, Mälardalens högskola.

Att folkbildning utvecklar demokratin tas ofta för givet. Genom intervjuer och deltagande observationer på folkhögskola och studieförbund i Eskilstuna ger rapporten en bild av människors tankar om demokrati, medborgarskap och offentlighet.

IT-stött lärande i folkbildningen. En utvärdering av utbildningssatsningar 1999–2001 (2002)

av Per Andersson, Linköpings universitet

Mellan åren 1999 och 2001 pågick inom folkbildningen en stor satsning på IT-stött lärande, med bland annat ett stort antal lokala projekt i folkhögskolor och studieförbund. I den här rapporten utvärderas denna satsning.

Nya folkhögskolor. En uppföljningsstudie av de folkhögskolor som blivit självständiga mellan åren 1991 och 2000 (2003)

av Rolf Berndtsson

Mellan 1991 och 2000 startade 20 nya folkhögskolor. I rapporten beskrivs dessa skolors uppkomst och utveckling. Rapporten innehåller även en tillbakablick på den svenska folkhögskolans mer än hundraåriga historia.

Folkbildningens IT-mönster. En kartläggning och analys av nuläge och förutsättningar att använda modern informationsteknik (2004)

av Inger Landström, Linköpings universitet

I rapporten presenteras resultatet av en undersökning om IT-användningen i folkhögskolor och studieförbund. Studien ger en bred belysning av IT-användningen i svensk folkbildning, men reser även viktiga frågor inför framtiden – frågor som har med den nya informationsteknikens relation till makt och demokrati att göra.

Folkhögskolans anpassningskurser. En utvärdering från Folkbildningsrådet, Sibus och Sveriges kommuner och landsting (2005)

av Rolf Berndtsson

Folkhögskolans anpassningskurser är korta kurer med deltagare som ofta har drabbats av en funktionsnedsättning mitt i livet. Denna utvärdering bygger främst på intervjuer med deltagare och personal på anpassningskurser.

Studiecirkeldeltagare 2004. Två rapporter om deltagare i studieförbundens cirkelverksamhet (2006)

av Jan Byström och Fredrika Säfström, Dalarnas forskningsråd

Folkbildningsrådet har vid tre tidigare tillfällen genomfört deltagarundersökningar bland studiecirkeldeltagare. Den ena av bokens studier bygger på enkäter till 10 800 deltagare, den andra på djupintervjuer med 87 deltagare. Rapporten ger en inträngande bild av studiecirkeldeltagarna, deras motiv för att delta samt upplevelser av studiecirkeln.

Deltagarröster om folkbildning på distans – motiv, betydelser och datoranvändning (2006)

*av Eva Andersson, Göteborgs universitet och Ann-Marie Laginder,
Linköpings universitet*

Studien bygger på intervjuer med ett tjugotal deltagare i folkbildning på distans – och den betydelse som denna studieform har i deras vardagsliv. Rapporten ingår i forskningsprojektet Distans, IKT, folkbildning och vardag.

Lärande, IKT och samhällsomvandling (2006)

*av Eva Andersson, Ann-Marie Laginder och Inger Landström,
Linköpings universitet*

Rapporten ingår i forskningsprojektet Distans, IKT, folkbildning och vardag och består av två delstudier; *Lärande och vardag* samt *Datorkunskaper på köpet*. I den första studien är syftet att skärskåda gränserna mellan deltagarnas studier och vardag när studierna sker på distans och med IKT-stöd. Den andra studien speglar betydelser på individuell nivå av att introduceras i den sociotekniska praxis som uppstår när IKT används i distansstudier inom folkbildning.

Folkbildningens IT-mönster. En uppföljning av en tidigare kartläggning (2003) om nuläge och förutsättningar att använda modern informationsteknik (2007)

av Tore Mellberg

I rapporten presenteras resultatet av den uppföljning som gjorts av en tidigare kartläggning om IT-användningen i folkhögskolor och studieförbund.

Folkbildningsrådets rapporter kan i flera fall laddas ner på www.folkbildning.se alternativt beställas via telefon 08-412 48 00 eller e-post fbr-bestallningar@folkbildning.se.

Ange rapportens titel, författare, ditt namn och dina adressuppgifter. En expeditionsavgift om 50–100 kr/ex för distributionskostnader kan tillkomma.

Ibn Rushd – ett nytt studieförbund

I den här rapporten beskrivs studieförbundet Ibn Rushds väg till att bli ett statsbidragsberättigat studieförbund. Två utvärderare har på uppdrag av Folkbildningsrådet följt processen under en tvåårsperiod.

De redan etablerade studieförbunden har en positiv syn på Ibn Rushds nyetablerande. Samtidigt framför de farhågor kring ett nystartande rent generellt. Dessa farhågor beskrivs bl.a. i termer av konkurrens och begränsade resurser. Ibn Rushds egna erfarenheter kring processen presenteras i rapporten. Viktiga förutsättningar för etablerandet har varit samarbetet med studieförbundet Sensus och Folkbildningsrådets stöd. Rapporten visar också att förutom de formella kvalifikationskraven finns mer informella krav som rör möjligheterna att erhålla ett erkännande och att bli "inläppt" i folkbildningsfären, något som i rapporten benämns erkännandets kvalificering.

Lisbeth Eriksson, docent och universitetslektor, Avdelningen för studier av vuxenutbildning, högre utbildning och folkbildning, Linköpings universitet.

Martin Lundberg, doktorand och universitetsadjunkt, Avdelningen för studier av vuxenutbildning, högre utbildning och folkbildning, Linköpings universitet.

Folkbildningsrådet